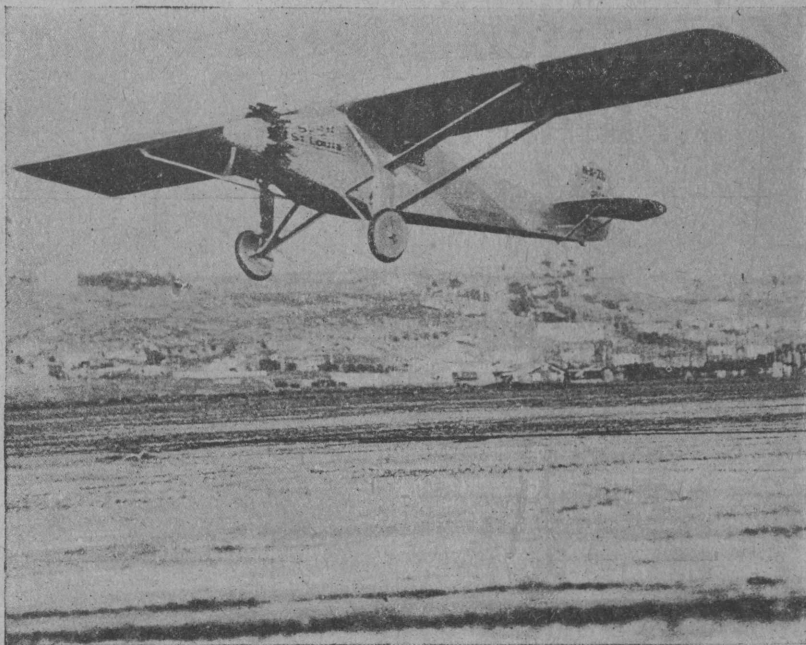

Ур. АИИ 3.1. - ИИИ 281
11

У И Л Ы Ш

„Чэмбэрлэнлан вашмутна“

1927 № 7

ТЫЛЗЭ ЙЭДА ЛЭКШЭ МАРИЙ ЖУРНАЛ

Журналыштэ мо сэралтын.

	Стр.		Стр.
1. Ончыл стайа	1	7. Акрэй. Китай	16
2. Апшат М. Мэ ынэна крэдал—пижытак гын, йамдэ улына	2	8. К. Йалыштэ имньэ завотым пырля ушнэн штымаш	18
3. А-э. СССР аралымашым пнгыдэмдэ	4	9. Вэтэринар врач. Сурт вольыклан пижшэ вашталтыш чэр	18
4. Микалын. Йалысэ Осавиахим йачэйкэ	7	10. Микроб дэн бактэрий	20
5. Иванов, С. У корнышко. Ойлымаш	9	11. Тазалык аралымаш	22
6. Свинцов Ст. Окчябр рэволүтсийлан йамды- лалташ	11	12. Чтамсыр. Чарла тэкикум пытаршэ-влакын конпэрэнсийышт	23

Окчябр рэволүтсийын 10 ий тэммыжлан тыгань марий кнага-влак лэктит.

Новаковский. 10 ий кучэдалмэ дэн у илыш штымэ.
Шэстаков. Крэсань калыклан Окчябр рэволүтсий мом пуэн.

СЫЛНЭ МУТ КНАГА-ВЛАК:

Йадэк. Ойлымаш-влак.
Элэксэйын. Ойлымаш-влак.
Токмурзин И. Ойлымаш-влак.
А. Пэттоки. У киндэ вий. Ойлымаш.
Ал. Ньэвэров. Кок ойлымаш (руш йылмэ гыч кусарымэ).
М. Шкэтан. „Мичун укэ ачажат“... Йоча ойлымаш.
Тудынак. Йаку. Йоча ойлымаш.

ШУКО ЧИЯН ПЛАКАТ:

«Окчябрын 10 ийжэ марийлан мом пуэн» луман. Вич түрлө чийа дэнэ пэчэтлалтэш.

Чыла кнага-влак сэнчябр тылзылан лэктит. Ончычак
заказым штыза, тыгань адрес дэнэ: **МОСКВА, ЦЕНТР,
НИКОЛЬСКАЯ, 10, ЦЕНТРИЗДАТ.**

АДАК ТЫГАНЬ У КНАГА-ВЛАК ПЭЧЭТЛАЛТЫТ, ВАШКЭ ЛЭКТЫТ:

Авиновитский. Мэ ынэна крэдал—пижытак гын, йамдэ улына (Йошкар армийын
куатшэ нэргэн).
М. Шкэтан. Ачийжат-авийжат. Пиэс.
Ўпымарий (В. Васильев). Марий мутэр. Түрлө вэрэ илышэ марийын мутшым
танастарэн нэргэлымэ кнага.

У И Л Ы Ш

(НОВАЯ ЖИЗНЬ)

ВКП (б) Руд. Ком. Марий
— сәксийн журналжэ —
Нудымшо ий савыкталтэш

Ик номэр ак 25 ур

1927 ий Июль

МЭАТ, МАРИЙ КАЛЫК, „ЧЭМБЭРЛЭНЛАН ВАШМУТНАМ“ ПУЭНА.

Кэрэк кунамат, совэт эллан нэлэ жап толмо годым, тудын вийжэ чыла шэмэр калыкын иктыш ушнэн чот шогымантыжэ ильэ. Граждан сарыштат тушманым мэ түгэ сэнгышна. Сар эртымөнгө пэш нужнаш кодшо элнамат мэ тугак шкэнан вийна дэнэ гына нөлтална. Кизытат, тыныс жапыштэ, мэ ындэ чыла пашазэ дэн крэсань калык вий дэнак у илышым шташ тўнгалынна, чарныдэ ончык кайэна.

Мэмнам тўнхамбал пойан-влак пытараш төчышт. Пытарэн ышт кэрт. Ышна пытэ гына огыл, ий гыч ийын вийанг вэлэ шогэна. Тидэ тўнхамбал пойан кашаклан пэш чонэш ок тол. Ты годым нуно адак мэмнан ўмбака кэрылтыныт. Тўрлө осалым шылын, ваштарэшна сар тўнгалаш шылтыкым кычалыт. Мэмнан тыныс илышнам кўрылнэшт, у илыш шытынама пужынэшт.

Чыла тушман пойан кашакым англичан буржуй-влак вуйлатат. Нуно ССР Ушэм дэнэ ваш-ваш кэлшэн илымым кўрлыбч. Ты кўрылтыш ваштарэшна сар тарваташ онкылмо лийэ. Ожнырак Английын Кэрзон министржэ мэмнам лўдыкташ төчымө сэмын, кизытат Чэмбэрлэн министржэ тугак лўдыктынэжэ.

Кэрзонын лўдыктэн колтымо кагазшэ ваштарэш совэт эл шэмэр калык „Ультиматум“ лўман аэроплан эскадрилий-влакым штэн шындыш—Йошкар армийым вийандыш. Кизытат, уло совэт эл мучко пашазэ дэн крэсань-влак тарванэн, „Чэмбэрлэнлан вашмутна“ лўман эл аралымэ фондыш оксам погаш тўнгалыч.

Граждан сар ий-влакым мэ она мондо. Тўнхамбал пойан кашакын он армий пашажым мэ пэш шинчэна. Сар тўналшын куго мўшкўр пойан-влак мэмнам сэнгат гын, тошто лэчат осал илыш толэш. Мландэ адак помэшик дэн йал кулак кидыш мөнгэш вэрэштэш. Чыла пабрик-завот капиталист кидышкак пура. Эн осал илышыжэ тигдэ калыклан лийэш—Окчябр рэволўтсий пумо эрык йомэш, кизыт кучымо төр правана пыта, мэ адак шучко лэч шучко орлыкан илышыш вэрэштэна.

Сандэнэ „Чэмбэрлэнлан вашмут“ пумаштэ ик совэт эл калыкат вараш кодаш ок төчө. Латышат, нэмычат, полькаат, сўасат, мордват, мольжат аэроплан дэн танк-влакым шташ оксам погат. Марийат тарванэн. Марий обласыштэ „Марий“ лўман аэропланлан окса погаш тўнгалыныт.

„Марий“ аэропланым вашкэрак шышаш вэрчын, уло марий калыкын тушман ваштарэш иктыш ушнэн шогалмыжым ончыктышаш вэрчын, —тудлан оксам уло марий калык коклаштэ погаш кўлэш. Ты пашам тўнгалаш марий илымэ вэрлашкэ марий пашам ончышо-влаклан лўмын кагаз колталтын. Ту ойым шукташ кўлэш. Чыла марий-влак—обласыштэ илышыжат, өрдыжыштө илышыжат — „Марий“ аэропланлан кэртмэ сэмын полшаш тарванышт. Моло калык коклаштэ марийынат „Чэмбэрлэнлан вашмутшо“ лийжэ. Йошкар армийыштэ марий аэропланат совэт элын тыныс илышыжым аралэн чонэштылжэ.

Погымо оксам тыгань адрес дэн колтыман: г. Краснококшайск, Маробласти, Осоавиахим.

МЭ ЫНЭНА КРЭДАЛ — ПИЖЫТАК ГЫН, ЙАМДЭ УЛЫНА.

Лүйаш тунэмыт.

Тўнхамбал буржуй-влак ваштарэшна вуйым нёлтат.

Тўнхамбал буржуазий ты гóдым ССР Ушэм ваштарэш пэш тарванылэш. Токан гына мэ тудын тўрлө осал пашажым ужна. Китайыштэ Чжан-Цзо-Лин гэнбэрал-бандитын мэмнан Пэкин оласэ посольствынам толэн лэкмыжэ, Лондонышто англичан политсыйын торговой прэдставичэлствынамат тугак штымыжэ, Польшышто Войков йолташ посолнам пуштмо, шкэнан эл кóргыштат пабрик-завот-влакым да монь йўлаташ тóчымó,—чыла тидэ Английын ваштарэшна крэдалаш пижаш шылтык кычалмыжым ончыкта. Ушанрак буржуй-влак как „Чэмбэрлэн тар пэчкэ коклаштэ тул дэн коштэш“ манын ойлат.

Молан вара чыла тидэ Английын пашажэ? —манын йодэш лудшо йэн.

Лачак англичан правичэлствэ буржуй тўнха коклаштэ ваштарэшна эн осалын шога, эн вуйдымын толаша. Тудо моло коклаштэ эн ончычынак мэмнан у илыш штымынам, шэмэр влас лонгаштэ илымынам ужын ок кэрт. Совэт элын чоткыдэммыжэ, ончык каймыжэ, совэт элыштэ чыла ожно пызыралт илышэ калык-влак тóр улмо—Англий колонийлаштэ (Индийыштэ да монь), адак Китайыштэ пызыралт илышэ калык-влакым эрыкыш үжэш. Мэмнан рэволүтсыйнан пушыжо нунын коклаштат, уло тўнха пашазэ коклаштат утыр шарла. Тэвэ тидэ сут англичан буржуй-влакын логарэшышт шинчын. Индийыштэ рэволүтсый лийэ гын, Англият пыта. Кум шўдó миллион индий калык Английын лўштымó ушкалжэ вэт.

Тэвэ молан оршо англичан буржуй-влак ушша шонгэштын ССР Ушэмым ужын огыт кэрт.

Сарлан йамдылалтмэ ваштарэш — тыныс илышым нучаш тóчымó.

Английын ССР Ушэм ваштарэш сарым йамдылмыж годым, мэмнан правичэлствына тыныс илышым нучаш тырша. Пушкидо улмына дэн огыл, лўдмына дэнат огыл, укэ—пашазэ дэн крэсань илышым сайэмдышаш вэрчын, сотсиализм илышым штышаш вэрчын тудо мирым ынэж пудурто. Тудлан вэрчынак ССР Ушэм моло кугужанш-влаклан шуко кана сар үзгәр штылым изэмдаш ойым пуэн. Тидэ мотор мут вэлэ ыш лий. Шкэнжын Йошкар армийжым шагалэмдэн, ССР Ушэм тидым пашаж дэнак ончыктыш. Йошкар армийыштына кизыт 562 тўжэм йэн вэлэ шога.

Мэмнан ойна дэнэ импэриалист кугужанш-влак огыт кэлшэ. Армийым шагалэмдымэ олмэш, нуно шукэмдэн вэлэ шогат, ий гыч ийыш сар үзгәрым шукурак йамдылэн толыт. Ваштарэшна пижаш йамдылалтыш раш койэш.

Кунам нуно пижын кэртит? Срокшым лач каласаш ок лий. Мо гынат, кужын ынэшт шуйо гань койэш. Укэланак сарлан огыт йамдылалт. Нуно тыгэ штат гын, мланнажэ малэн кийман огыл. Мланна уло вий дэнэ элнам аралаш йамдылалташ кўлэш.

Кузэ вара мэ йамдылалтына?

„Чэмбэрлэнлан вашмутна“.

ССР Ушэм калык-влак, коммунист партий дэн совет влас йыр чумургэн, элым аралаш чот тыршат. Ожнырак, англичан министр Кэрзон мланна ультиматум¹⁾ кагазым колтымыж годым, шэмэр калык „Ультиматум“ лўман эскадрилий шташ оксам погаш тўналбэ. Ту жапыштат лўмын элым аралышэ „Авиа-

Рвэзэ-влакым сар пашалан тунуктыман.

¹⁾ Ультиматум—йодмэмым каласымэм срокышто шуко, укэ гын крэдалаш пижам, манмэ сэм лийэш.

хим“ ушэм шталтэ, тушко кок миллион йэн пурыш. Ты авиаким ушэм эртышэ ийлаштэ 161 самолотым штыш.

Илэн-толын ты ушэм „Осоавиахим“²⁾ манын лүмдалтэ. Тушто ындэ 2 миллионат 300 тўжэм члэн шога. Тидэ мэмнан шуко калыкан эллан шагал, элым аралаш полшышо йэн лу миллион дэнэ лийман. Тушко ик крэсаньбат, ик пашазат пурыдэ ынжэ код.

Кизыт, Англий дэн ССР Ушэм коклаштэ кўрылтыш лиймөнгө, ожнырак Кэрзонлан вашмут пумо сэмын, пашазэ дэн крэсань-влак элым аралаш полпаш „Чэмбэрлэнлан вашмутна“ лўман фондыш оксам погат. Марий калыкат ту фондыш „Марий“ аэроплан шташ оксам погаш тўнгалын. Тудлан ик йэнат полшыдэ ынжэ код. Мланна кизыт совет элым чотрак аралаш кўлэш, мэмнан йамдын шогымынам тушман раш ужшо.

Тидым кажнэ крэсань дэн пашазэ умла. Вийжэ шутымо йотын кажнэ йэн надыржым пышта, Чэмбэрлэнлан вашмутым мэ чот каласэна.

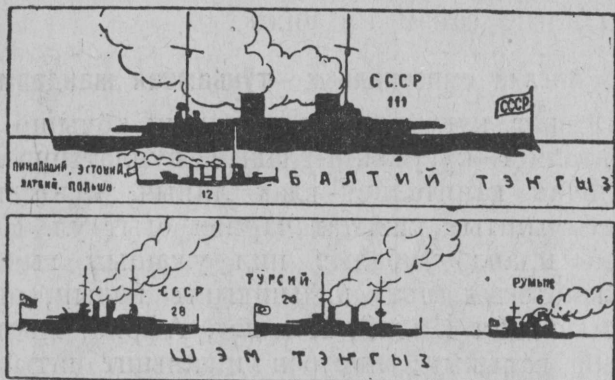
Мэжэ полшэна. Вара Йошкар армийнан вийжэ могоаньэ?

Йошкар армий дэн Йошкар флотна чоткыдо.

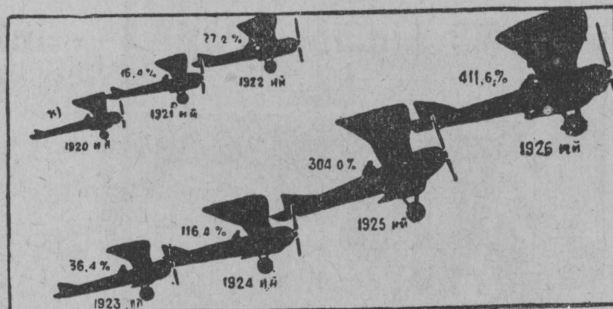
Йошкар армий—мэмнан эн ишан оролна. Тудо чотшо дэнэ куго огыл гынат, куатшэ куго, тунэммыжэ сай. Тушман ваштарэш тудо ок вэршэ.

Йуж флотнам ончэна гын, тудат вийан. Эртышэ сар-влак почэш мэмнан самолотна шагал ильэ. Кугужа годымсо аэроплан дэн моторын 75 просэнтшэ вэс кугужанш гыч налылтэш ильэ. Ындэ мэмнан авиатсий про-

ССР Ушэм дэн пошкыдо кугужанш-влакын тэнгыз флот тоннажшэ. (Тўжэм тонн дэн).

²⁾ Тидэ рушла „Общество содействия обороне и авиационно-химическому строительству СССР“ маным кўчўкын каласымэ лийэш,—СССР-ым аралаш да авиатсий дэн химий пашалан полшымо ушэм.

* 1920 ий иктылан налылтын.

мышльэнносна чоткыдэмын. Сар дэч кодшо пэш шагал, тошто самолот-влак олмэш, ССР Ушэмын ындэ куго, сай йуж флотшо уло.

1920 ийыштэ улшо сомолотым иктэш чотлэна гын, йуж флотнан кунмыжо тыгэ лэктэш (кўшнө сўрэтым ончо):

1925-26 ийыштэ промышленносна 1923 ийысэ лэч 6^{1/2} кана шуырак самолотым штэн. Завотна-влак штымэ чотым 1923-24 ийыштэ 100% налына гын, 1925-26 ийыштэ 351% самолот, 574% мотор (аэропланым кондыштшо машина) шталтын.

Йуж флотна чотшо дэн гына огыл, сайлыкшэ дэнат кушкэш. 1925 ий дэн 1926 ийыштэ шкэнан самолот-влак дэнэ мўндүркө (Китайыш, Турсийыш, Пэрсийыш) чонгэштылмым шарналтэна гын, сайлыкшым тувэч пэш раш ужаш лийэш.

Ты годым сарыштэ газ-влак пэш куго вий улыт. Тидым коч кбат шинча. Адак тыныс илыш годымсо химий промышленнос (тўрлө чийа, кислота да монь штымэ паша) сай гын, тудын сар годым куго вий пумыжымат чылан шинчат. Хлор, иприт, льуизит, фосгэн, арсин, дифосгэн, хлорпикрин да монь газ-влак тўрлө чийам альэ кислотам штыма гыч лэктят. Адак мландэ-шўй гычат, тыглай шөнчэл гычат сарлан кўлэш газ-влак шталтыт. Газ штыпаш тугань арвэрна мэмнан пытыдымэ. Химий промышленноснат мэмнан кугын ончык кайэн (сар дэч ожнат, сар годымат улшо нормым эртэн). Газ дэч аралымаштыжэ Йошкар армийнан шкэнан штымэ пэш чоткыдо противогашэ уло; тудо йошкар салдатым импэриалист-влакын шонэн лукмо кэрэк могоань газышт дэчат аралэн кэртэш.

Тэнгыз флотнат куатан. Тэнгызлаштэ совет гранитсам чот аралэн кэртэш. Тэвэ Балтий тэнгызыштэ ССР Ушэмын ганьэ куго флот ик кугужаншынат укэ. Пинландийын, Эстонийын, Латвийын, Польшын тэнгыз флот тоннажшэ¹⁾ пырльа 12 тўжэм тонн, мэмнан—

Маньэврыштэ.

111 тўж. тонн. Шэм тэнгызыштэ: Румынын флотшо—6 тўж. тонн, Турсийын—24 тўж., СССР Ушэмын—28 тўж. тонн.

Тэнгыз флотна тэхникэ могрымат сай. Матрос-влакат пэш ишанлэ улыт. Тыштыжэ комсомолна, флотлан шэф лиймыж дэнэ, куго полышым пуа. Матросыш комсомол 10 тўжэм нарэ йэнгым пуэн.

Мланна вуйым сакыман огыл, лүдман огыл. Йошкар армияна куатан. Тугэ гынат пашам ик армий ўмбақ вэлэ кудалташ ок лий. Элым аралаш чылан полшыман. Совет элнам кизытсэ лэчат куатан шташ күлэш. Кажнэ йэнгын ушыштыжо, пашаптыжэ тыгань ой лийжэ: „Мэ ынэна крэдал — пижытак гын, йамдэ улына“.

Апшат М.

СССР АРАЛЫМАШЫМ ПЭНГЫДЭМДЭ

Капиталист-влак ваштарэш кучэдалмаш дэн Окчәбр рэволүтсий.

1917 ийыштэ Окчәбр рэволүтсий уло мландэ ўмбалын куд ужашыж гыч ик ужашыштыжэ чыла пабрик-завот-влакым, банкым, мландым, чодрам, пүртүсыштэ уло моло пойанлыкымат пролэтар диктатур Совет кугужаншлан пуо. Власым кидышкыжэ налмыжын эрлашыжымак пролэтарлан уло тўнъямбал капиталист-влак дэн кучэдалаш вэрэштэ. Англий, Франсий, Амэрик, Йапоний, Чехо-словак, Польша капиталист-влак мэмнам пытараш төчышт гынат, Окчәбр тылзыштэ налмэ эрыкшым пролэтар тушманлан ыш пу. Сэнгыдымаш Йошкар армий кум ий крэдалмөнгө Краснов, Каледин, Карнилов, Юденич Дутов, Колчак, Врангель бэлогвардэйс бандэ-влакым пытарэн Англий, Франсий, Амэрик, Йапоний, Чехо-Словак дэн Польша салдат-влакым совет эл гыч пастрэн колгыш. Сэ-

дыгэ уло Совет эл „Тихий океан“ гыч тўнгалын кэчэ шичманш вэл гранитсыш шумэш, Шэм тэнгыз гыч Йўштө тэнгыз мартэ тушман-влак дэч эрыкталтэ. 1921 ийыштэ ижэ Совет рэспублик, тушман-влакым сэнгымөнгө, эл ылыш сайэмдаш пижэ.

Англий импэриализм—тўнъямбал жандарм.

Совет кугужаншым пытараш төчышө капиталист кугужанш-влакым вуйлатышэ англичан капиталист-влак лийыч, нуно тугэ штымыштым кизытат чарнэн огыт ул. Нуно уло мландэ ўмбалын нил ужашыж гыч ик ужашыжым шкэ кидышкышт налын, шүдө миллионлэн Индий, Йэгинэт, Африк, Австралий калыкым ындырэн шканышт штыктэн кучат. Ты ындыралт ылышэ калык кокла гыч эрык вэрч кучэдалшым пизырат. Кизыт англичан капиталист-влак куго китаи рэволүтсийым пытарнэшт, ик мут дэн манаш гын, нуно уло тўнъямбал жандарм улыт.

Англий правичэлствэ мо вэрч мэмнан ваштарэш шога.

Мо вэрч англий капиталист-влак мэмнан ваштарэш улыт?

Молан Англий ССР Ушэм ваштарэш сарым йамдыла, ССР Ушэмын пошкыдо кугужаншышт-влакым—Польшым, Румынийым молымат кураланда?

У сарлан йамдылалтмашым тыгэ умландараш лийэш: сарым штэн англичан правичэлствэ шкэ элжэ дэн колонийыштэ начарэмшэ пашажым тёрлаташ шона.

Мо вэрч англичан капиталист-влак ССР Ушэмын сарыш ушынэшт?

Эн ончычак англичан буржуй-влак ССР Ушэмын сотсиализм штымыжым чарынэшт. Совет Ушэмын тыгэ штымыжэ, туньамбал пролетарынэн шойлан кодшыжланат, пашазэ классын кугужаншым кучэн кэртмыжым, сотсиализм штымыжым ончыкта. Мэмнан озанлыкнан сайэммыжэ империалист-влакым тып ок кийыктэ.

Нуно ССР Ушэмыштэ Совет власым пытарэн помэшик дэн капиталист-влаклан мландэ дэн пабрик-завотым пöрылтынэшт.

Англичан капиталист-влак, ССР Ушэмын револүтсийан пашазэ дэн кресаньым кулыш савырэн, мэмнан сотсиализм штымаш корно дэн кайшэ элнам каторга турмаш савырнэшт.

Пашазэ дэн кресань йамдылалтэш.

Империалист-влакын мэмнам пытараш шонымыштлан Совет эл шэмэр 1923 ийышсэ гайак уло вийжым Совет Ушэм аралымэ пашаш пуа. Пролетар дэн кресань-влак тўшка дэн тўшка дэн Осоавиахимыш—авиатсий дэн химий промышленнослан адак Совет элым аралаш полшышо ушэмыш—пурат, Йашкар армий тэхникым сайэмдымэ, тэнгыз, йуж флотым вийандымэ фондым штат. Тидэ „Чэмбэрлэнлан вашмутна“ лийэш.

Совет Ушэм шэмэрлан пэш эскэрэн, пэш пижым илаш күлэш. Мир вэрч кучэдалын, элыштына сотсиализм штэн пашазэ дэн кресань-влак Совет Ушэм аралымашым вийандат, Осоавиахимым штэн Совет эл дэн уло туньамбал пролетар револүтсийым аралаш ситышпашлык сар куралым йамдылат.

Империалист-влак ССР Ушэмын штымэ пашажым чарынэшт.

Империалист-влак ССР Ушэм дэн сарым шташ йамдылалтыт, сандэн Осоавиахимат эн шукыжым эл аралымэ пашам шта. Мэмнан илышым сайэмдымэ пашанам чарынэшт. Империалист-влакын сарлан йамдылалтмышт, кукшыштат, йужыштат крэдалшашлык куралым йамдылмашт гыч койэш. Кажнэ ий нуно калык дэч налог дэн погэн оксам мильард тэндэ дэн сар пашалан йамдылалташ пытарат.

Сар тэхникын кушмыжо.

Адак капиталист-влак сар тэхникымат икгэвэсышт дэн ўчашэн сайэмдаш төчат, кажнэ кугужаншын капиталистышт-влак туньамбаллан эн вийан лийнэшт. Нуно адак куго армий дэчат лүдыт. Мут гыч, куго сар лиймэ годым капиталист-влак армийыш налмэ йа-тыр мильон пашазэ дэн кресань кидыш сар куралым пудэ огыт кэрт. Российсэ Окчэбр

Танкым эрыктат.

рэволүтсий, Гэрман, Вэнгэр рэволүтсий-влак сар куралым эксплуататор-влак ваштарэш шташ лиймым палын ончыктышт. Адак нун салдатышт-влакат граждан сар годым йошкар армий дэн крэдалдымэ лийыч. Мутгыч, 1919 ийыштэ Шэм тэнгызыштэ прансуз морак-влак бунтым штышт, адак тэвэ пэш шуко ок лий, Китай рэволүтсийым пизыраш кондымо индус салдат-влак Шанхай пашазэ-влак үмбаж, англичан аписар-влак кұштымө үмбаж, ышт лүйө. Сандэн капиталист-влак изэ армийым штэн нун кидэш вийан тэхникым пуаш тыршат. Армий изэ лийэш гын, туш рэволүтсий ой ок пура манын шанат.

Тэхникэ адэмэ кидыштэ.

Тэхникэ шкэ ок крэдал. Тэхникэ вийым күлэш вэрыш адэмэ намийа. Импералист-влак пашазэ дэн кресань гыч погымо куго армий күлэш. Сандэн Чэмбэрлэнат мылана викок сар дэн ыш ииж. Англий капиталист-влак калыкыштым сар штышаш вэрч йамдылаш тўнгалыч. Кэчын шойак документ-влакым, совет кугужанш документ манын, пэчэтлат, мэмнан вэс кугужанласэ учрэдэньнам толэн, йэннам пуштын мэмнам сарыш ушаш төчат. Англий капиталист-влак мэмнан дэн крэдалаш пижаш шонат, нуно сар штышашлык чийым гына мүнэшт.

Пролэтар дэн кресань тушманышт куштым палн шинчат.

Капиталист-влак сарлан йамдылалтмышт дэн пытышашышт гыч огыт утло. Англий, Амэрик, Франсий, Йапоний, Италий, Польша гыч сарлан погымо миллион пашазэ дэн кресань-влак, Совет Ушэм дэн сар лиймаштэ, чын тушманыштым йылэ палэн налыт. Нуно шкэ гэнэралыштым лүйаш тунэмыт, совет пашазэ дэн кресань-влак дэн ик кангаш лийыт. Мыланат совет эл дэч импералист-влакым панга гай пёртыктэн колгышашлык вийан лийаш күлэш. Тыдлан вэрч Совет элым аралэн кэртшашлык шкэнан тэхникым вийандаш, тудым кучылт мошташ шэмэрым тунукташ күлэш.

Кресаньын штышаш пашажэ.

Шуко миллионан шэмэр кресаньын штышаш пашазэ Совет эл дэн Окчэбр рэволүтсий крэдал налмэ мландым аралаш тунэмаштэ. Олаштат, йалыштат запас красноармэйс-влаклар армийыштэ сар пашалан тунэммыштым мондыман огыл, күлэш лиймэ годым Йошкар армий ратыш шогалаш йамдэ лийман. Допризывник-влаклар шагал жал сунэммым шинчэн, Осоавиахимыштэ штэн, тар пашалан пэш тыршэн тунэмман. Шкэ

районыштышт йлышэ тэрриториальник-влак командир-влаклар полшэн Совет кугужаншым аралаш күлэшым калыклар умландарышт, нуным тыгэ шонышан шташ тыршышт.

Тэрриториальник дэн допризывникын лозунгышт — сар паша шинчымашым кэлгэмдымаш—манмэ лийжэ. Йошкар армийыш, допризывникыш налдэ кодшо-влакынат штышаш пашашт туганбак.

Тушман-влак мэмнан пабрик-заводлам йүлатэн корнынам пудыртылнэшт. Сандэн нужна дэн кокла кресаньлар чойын корным, күварым, тэлэграф дэн тэлэфон чэным, электрис колтымэ чэным, кугужанш прэдприятый дэн учрэдэньэ-влакым аралаш мондыман огыл. ССР Ушэмын 140 миллионан пашазэ дэн кресань калык совет озанлыкым сайын аралаш тўнгалэш гын, тунам вара ниmogань шпионат нимомат штэн ок кэрт; рэволүтсий закон күртнө кидшэ дэн тугай тушманым кормыштал пуштэш. Тыгэ штымэ дэн Йошкар армийын тўжвал тушман дэн кучэдалмашыжэ куштылэмэш.

ССР Ушэмым сэгыдымашлык штэна.

Импералист-влак мэмнан дэн крэдалаш йамдылалтыт, нуно мэмнам пытараш шонат. Шуко миллионан пашазэ дэн кресань Окчэбрыштэ крэдал налмэ эрыкшым аралаш йамдэ улмыжым ончыкта. Мылана танк, бронэвик отрядым, бронэпойэздым, вийан артиллерийым шташ күлэш.

Импералист-влак куго карабль-крэпосым шташ шуко оксам пытарат, нуно вүд гранитсашкына толынат мэмнан дэн крэдалаш нижын кэртят. Сандэн мэ вүд йымалнэ коштно пуш эскадрилий-влакым штэна. Адак йуж, вүд үмбалнэ коштын кэртшэ гидроплан манмэ шталтэш. Нуно англичан капиталист-влакын йа моло тушман-влакын куго корабльыштан—дрэдноуслан совет эл дэк лышэмаш эрыкым огыт пу.

Мэмнан куго элнам аралыдэ ок лий.

Сандэн йошкар йуж флотым вийандаш күлэш. Адак мылана химий промышленносымат вийандаш вэрэштэш.

Англичан капиталист-влак мэмнан дэн крэдалнэшт гын, мэ нунылан сай вашмутым пуэна. Кизыт уло Совет Ушэм шэмэр калык „Чэмбэрлэнлан вашмутна“ манмэ фондыш оксам пога. Ту окса дэн аэроплан, гидроплан, танк, бронэвик, моло сарлан күлэш курал-влакат шталтыт.

Сэдыгэ Йошкар армий вийанэш; англичан капиталист-влак толын пижыт гын, тудо ССР Ушэмым аралэн кэртэш.

ЙАЛЫСЭ ОСОАВИАХИМ ЙАЧЭЙКЭ.

Кодшо номэрыштэ мэ кузэ марий крэсань-ын совет кугужаншым тушман дэч аралаш полшэн кэртмыж нэргэн сэрышна. Тушто мэ чыла крэсаньлан йалыштэ Осоавиахим йачэйкыш пураш күлэш манынна ильэ.

Йалыштэ Осоавиахим йачэйкым кузэ почман?

Комсомол альэ партий йачэйкэ уло гын, нуно шкэ коклашт гыч ик-кок йэнгым Осоавиахим йачэйкэ почаш ойырат. Партий дэн комсомол йачэйкэ укэ вэрыштэ кажнэ крэсань, учичыл, запасыштэ шогышо командир Осоавиахим почмо пашалан пижын кэртэш.

Эн пөрвөйяк Осоавиахим йачэйкэ почаш шонышо йэн-влакым кычалаш күлэш. Учичыл дэн, запас командир дэн, кнага лудын моштышо рвэзэ-влак дэн мутланэн ончыман. Тыгэ иктаж 5—6 йэнгым мумөнгө, чыланат ик вэрыш погынэн Осоавиахим йачэйкэ почаш нэргэн кутурэн ончаш күлэш.

Осоавиахимын пашажэ пэш куго. Тудо Йошкар армий дэн допризывник дэч посна

пүтүнь шэмэр калыкым сар пашалан тунукта, тудо шкэ члэнышт-влакым шукэмдэн аэроплан, танк, моло вийан сар тарман шташ оксам пога.

Садлан кушто сар пашалан тунуктышо оклий гын, Осоавиахим йачэйкэ окса погымо дэнат Совет Ушэмлан пэш куго польшым штэн кэртэш.

Совет кугужаншлан полшым—шкэнан пашалан полшым лийэш. Монар шукырак мэмнан сар тарман лийэш, тунар утларак капиталист-влак мөнгэш чакнаш тўнгалыт, тунар утларак тўнбасэ шэмэр-влак мланна полшаш пижыт.

Осоавиахим йачэйкым почаш шонышо йэн-влак шкэ коклашт гыч иктаж кок йэнгым волос войэнный отдэлыш колтат. Волос войэнный отдэл шкэ прэдставичылжым йалыш колта. Тудо погнымашым штэн Осоавиахим йачэйкэ нэргэн умландара, йачэйкым почэш.

Йал погнымаш пытымөнгө Осоавиахим йачэйкыш сэралтшэ-влак шкэ погнымашыш-

1927 ий Окчәбр тылзылан сэрымэ план.

Кэчэ, числа пот ончыктымө	Могай паша	Штымэ вэр	Кө шта	Пашам вуйлатышэ
Куарньа 7	Авиахим уголок почмаш.	Лудмо пөрт	1. Миклай Пөтр 2. Пөтр Йыван 3. Костян Павл.	Миклай Пөтр.
7	Тир (лүймө вэр).	Ойблат корэм	1. Калэт Йыван 2. Йамай Кыстанай 3. . . .	Йамай Кыстанай.
7	Винтовко кучылташ тунэммэ дэн противогаз паша.	Волосышто	Пөрвөй дэн кыкымшо тўшка	Пөтр Сэмон дэн Валэт Сакива.
Куарньа 14	Винтовко кучылташ тунэммэ дэн противогаз паша.	Олыкышто, тирыштэ.	Пөрвөй дэн кыкымшо тўшка	Пөтр Сэмон дэн Валэт Сакива.
Куарньа 21	Лүймаш. Газ дэч аралалташ тунэммаш.	Тирыштэ, лудмо пөртыштө.	2-шо тўшка 1-шэ тўшка	Пөтр Сэмон. Валэт Сакива.
Куарньа 28	Лүймаш. Газ дэч аралалташ тунэммаш.	Тирыштэ Пасушто	1-шэ тўшка 2-шо тўшка	Пөтр Сэмон. Валэт Сакива.

тым штат. Ты погнымаш Осоавиахим йачэйкэ президиумым, тэргышэ (ревизионный) комиссийым сайла, вэс кана погнышаш жапым ончыкта. Президиумыш кум члэным, кок кандидатым сайлат. Ты кум члэн кокла гыч иктыжэ прэдсэдачыл, вэсыжэ казначэй, сэк-рэтэр лийэш, кумышыжо агитпроп пашам налэш. Кок кандидатлан моло паша пуалтэш.

Тэргышэ комиссийыш кум йэнгым сайлат.

Вэс погнымашэш президиум сэрмэ штышаш паша план нэргэн мутланат, тудым лончылэн ончат.

Бндэ почылтшо Осоавиахим йачэйкылан штышаш планым ончыктэн пуэм (7 стран. ончо).

Планым сэрымэ, штымэ годым тидым мондыман огыл:

1. Кэнэж паша жапыштэ план изэ лийман, тэлым куго лийэш гынат йбра.

2. Планым штэн кэртшашлык штыман.

3. Кажнэ тылзыштэ эрэ у пашам тунэман. Мут гыч, ик тылзэ „удушливый“ газ нэргэн тунэмыт гын, вэс тылзыштыжэ ту газын йал озанлыкклан могай пайдам кондэн кэртмыжым шинчаш тўналман, молат.

4. Пашам шуко годым пайрам жапыштэ штыман. Паша кэчэ годым члэныш пурышо крэсань-влак шкэ пашаштым штат, сандэн паша жапыштэ Осоавиахим пашаш шупшат гын, нуно тувэч лэктыт.

Осоавиахим пашам рвэзэ калык дэн коч кунамат шташ лийэш. Мут гыч, кэнэж мучко марий рвэзэ-влак имнэ пукшаш коштыт. Тыштэ пэш куго пашам шташ лийэш: сар нэргэн кутыраш, винтовкым кучылташ туныкташ лийэш, молат. Май дэн иунь тылзы-

лан штымэ планышкэ имнэ пукшымапштэ штышаш пашамат пурташ кўлэш.

6. Осоавиахим йачэйкылан крэсань коклаштэ шкэ лўмжым пашаж дэн тўрлын нёлтэн шогаш кўлэш. Тидлан вэрч чыла йал крэсаньлан пайда пашам шташ кўлэш. Мут гыч, вольыкым пирэ-влак пўчкэдаш тўнгалыт гын—Осоавиахим йачэйкылан пирэ-влакым пуштэдаш тўнгалаш кўлэш, тугай моло пашамат шташ лийэш.

Осоавиахим йачэйкыштэ кагаз пашам шуко кучыман огыл. Мый шотыштэм вич кнага гына лийшашан:

1. Окса погымо дэн роскот кучымо (кассэ) кнага.

2. Толшо кагаз сэрымэ.

3. Лэкинэ кагаз сэрымэ.

4. Протокол сэрымэ.

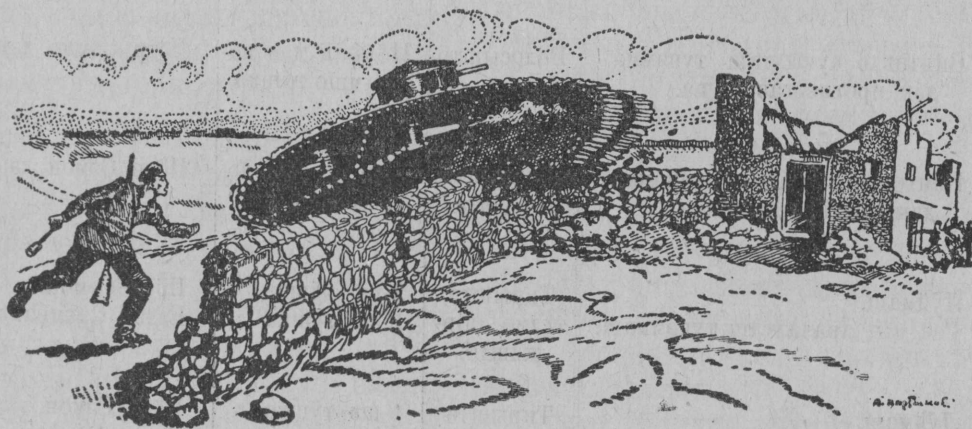
5. Паша шот сэрымэ кнага.

Ты вич кнагаш йа тэтрадьэш чыла пашам сэраш лийэш.

Пытаргышлан Осоавиахим йачэйкын ўдрамаш коклаштэ штышаш пашаж нэргэн каласаш возэш. Марий коклаштэ—сар паша ўдрамаш паша огыл маншат уло. Тидэ йалт йонгыш. Ончыкыжо сарыштэ газым шуко колташ тўнгалыт, йужо вэрэ газ йаллашкат толын шуын кэртэш. Газ пўрйэнгым гына огыл, ўдрамашымат пытара. Сандэн ўдрамашланат газ дэн кузэ кучэдалаш тунэманш кўлэш. Адак ўдрамаш-влакклан эмганшэ-влакклан пэрэвэзкым шташ, санитар пашалан тунэман. Тидлан вэрч Осоавиахим йачэйкэш санитар кружокым почман.

Ты кружокышто туныкташ лишылсэ докторым, пэршылым ўжаш лийэш.

Красноармэйс Микалын.

Осоавиахим погымо окса дэн штымэ танк пырдыжым пудыртылэш.

С Ы Л Н Э М У Т

У КОРНЫШКО.

О й л ы м а ш.

Тылзэ лийэш, Ивуш шүкшө мыжэржым лудо шиньэл дэн вашталтыш. Салдак вургэ-мым чийэн шогалынат, палашат ок лий—сангаштэ вич угылан йошкар шүдүран шльом, йолышто ката, онгат йошкар онган чэвэр кайыкла вэлэ койэш.

У вургэм чиймэ дэн илышат вашталтэ. Ивушлан Йошкар армий илыш йөсын чүчэш. Шүкэртэ огыл шкэ оза, кизыт, коч куш кайаш гынат, йэнг шинчам ончыман. Күварыш шүвэдаш, тамакам шушпаш пөртыштө огыт шүдө. Кэчыгут нойэн, пчал дэн тунэм толат—жап шүдэ койкыш каналташат возаш вурсат.

Ивушлан тыгай илыш пэш нэлын чүчэш. Кудышто онгым крэслэн тунэммэ дэн йужгунам малэн киньэлэшат пусагыш ончал колта, туштат миколо йумо олмэш Ворошилов сүрэт гына койын кэча. Могай тидэ илыш—шоналта—Йошкар армийыштэ илыш ласка маньт, кушто ласкажэ? Ивушлан нимат ок кой.

— Эк-кэ-кэк! Коч кушташ сайжэ укэ ужат!...

Ивушын кудыштыжо илыш томам улмо дэн, кнагалан тунэм шуктэн огыл. Кок ий тунэммыжэ чыла мондалтын. Моло йолташыж лэч йатыр шэнгэлан кодын. Сэрмашым возаш тўнгалат, йэнг шинчам ончалш күлэш: шонымо сэмьн шкэ возэн от мошто гын, пэш томам. Йбратымэ Ольукино дэкат возэн колташ күлэшат, йэнглан кузэ возыктэт? Адак воштылаш, койдараш тўнгалыт. Ивуш йэнг дэнат шагал кутура. Йолташышт, кнагалан утларак пижап күлэш, маньтат, кидым лушалын—„кнагам ындэ ижэ тунэм от шукто, адак кнагам шинчидэат илаш лийэш“—манэш.

Кнага моштыдымо-влак кэчэ йэда кок шагат лудаш-возаш тунэмыт. Ивушат тунэмэш. Тунэммыжэ ушыш ок пуру. Ивуш кудыжым вэлэ пэш шона. Куго, эркин тунэммэ пөртат Ивушлан шкэнжын изи, лавран, мландыш волэн шичшэ пөртшө лэч шыгырын чүчэш. Кас лийэшат, эргэ-үдүр-влак погынымо пөрт ушэшыжэ возэш.

— Эк! Кузэ иккана мийэн ончал толат!..

Йужгунам гына Ворошилов патретым ончалэшат, тудыжо „йонгыш лийат“—манын каласымыла чүчэш.

Иккана тунэммэ годым тунуктышо „молан тыйым Йошкар армийыш налыныт“ манын Ивуш лэч йодо. Ивуш киньэл шогалын, тэвэ йошкарга, тэвэ опэмэш, кидшэ-йолжо чытыра, нимом пэлэшташат өрын.

— Тый ит лүд, моштымэт сэмьн каласэ,—шыман гына тунуктышо пэлэшта. Ивуш ик йўкымат луктын ыш кэрт. Воктэн шинчышэ Вачий йолташыжэ пэнгтыдынак каласэн пууш:

— Мый Йошкар армийыш папазэ дэн крэсань эрыкым оролаш толынам!—Ивушат почэшыжэ каласыш.

Тылэч вара Ивуш сайрак шонаш тўнгалыэ. Кузэ тидэ тыгэ, Вачийат мый гайэмак армийыш кнагам моштыдымо тольо, кизыт тудо мый лэчэм утларак шинчалш тўнгалын, лудаш-возашат кэртэш? Ивуш каласымэ мутшымат пэш раш ыш умло. Кузэ папазэ дэн крэсань эрыкым аралаш? Ожно салдак-влак папазы-мат, крэсаньымат кырат ильэ, манын Ивушлан ачажэ каласэн, тудым мондэн огыл. Ачажэ Миклай кугужа годым Варшавыштэ салдаклан кум ий шогэн. Ачий шойштын огыл дыр, шоналта.

* * *

Жап эрта. Мландэ ўмбалымат ош лум лэвэдэш. Тўнө йўштө пудэштгыч шокта. Каваштэ шүдүр-влак йыли-були, йыли-були койыт. Тылзэ шкэ волгыдыж дэн мландўмбалым лэвэдын. Ок шокто йўк-йўан. Пабрик кужо тўныкат, кэчыгут папаштэ нойэн, пэлэ омо дэн мала. Шыпак йошкар казармыштат. Орол гына казармэ йыр тошкалын-тошкалдэ кок вэка коштэш. Писэ шинчажэ йырым йыр пөртэш. Шып малшэ казармыштэ дэжурный кнагам лудын шинча. Омыжат шуэш да устав малаш ок шүдө. „Чык-чок, чык-чок“ шагат йўкым пуа. Йошкар салдак-влак тамлэ омо дэн малат.

Ивушын тачэ омо укэ. Ушыштыжо тўрлө шонымаш. Шүкэртэ огыл йоча, урэм воктэн модын куршталшэ, варажым нэлэ папа, нужна илыш—пойан кидыштэ тарзылыкэш илымэ... Качэ годсо илышыжэ, мөр гай чэвэр Ольукино вуй ушыж гыч вошт эртэн кайа, альэ чыла тэнгэчэ лиймыла вэлэ чүчэш... Умбажыжэ йошкар казарма—винтовко, пульэмэт, тўрлө тунэммаш шкэ чурый ончымо гайак койын шога. Йонгыш шонымыжат раш койэш. Нил тылзэ жапыштэ Ивуш йатыр умлэн нальэ, кнагам лудаш тунэмэ, сэрмашым тачэ ачаж дэк шкэ кидшэ дэнак возэн колтыш. Ындэ Ивуш молан Йошкар армий папазэ дэн крэсань эрык аралымымат раш умло. Тўрлө погнымашкэ кошталш тўнгалыэ.

Йошкар казармат шкэ шочмо пöртла вэлэ чучэш. Армейыш толмо дэч ончыч тудлан камандир-влак пэш шучкын лийшаш гай чучыч, ындэ шкэ шинчаж дэнак ужо—камандират тугайак айдэмэ, ачат сэмынак каласэн пуа, чийэмжат тыглай салдакын лэч мүндүр огыл, камандирым чыла салдак-влак йöратат... Ивуш альэ иктым гына умлэн ок кэрт: молан коммунист дэн комсомол-влак йумылан огыт үшанэ? Кузэ вара тўна шочын, кö айдэмым штэн. Коммунист ойлыма гыч йумо укэ лийэш, поп мутым шарналтэтат, шоналташат лүдат. Тидым шонэн Ивуш малэн колта.

Иккана Ивушлан кидышкыжэ „Йумын йазыкшэ“ лўман марий кнага вэрэштэш. Мо, кузэ, йумынат йазыкшэ уло ужат?—шоналта. Ты кнагам кок кэчыштэ öрын-öрын лудын пытарыш. Кнага кэлшыш. Пэш раш возымо. Чынак, йалыштэ йатыр тыгэ лийэш. Шуко карт-влак калыкым олталэн күсэныштым овартат. Ивушын ачажат, йатыр чэркышкэ да отышко оксам кышкэн, йумо дэч сай илышым йодо. Пойанлык ыш тол, нэзэр нэзэрак кодо. Ивушын ачажэ вэлэ мо? Пэш шагал йэн кизыт поп дэн карт кид гыч утлэн. Шукыжо, шкэ пўжвўдышым йоктарэн, карт дэн поп күсэным овартат, нуныжо йумын лўм дэнэ йэнҗымат пуштын кэртит. Йумын йазыкшым Ивуш палыш. Эрлашы-жымак йумыдымо кашакыш возалтэ.

Тулэч вара тылзэ гыч пырдыж газетыштэ йошкар салдак-влак тыгай возымашым лудыч:

„Сироткин Иван йолташ армейыш кнага моштыдымо тольо. Кизыт шкэ пэш тыршы-

мыж дэн моло йолташыжым поктэн шуо. Сар пашаштат ончык кайа, тўрлö кружокышто тунэмэш. Ивушлан кнага полшыш“.

* * *

Лэнин пусак шын-шын тэмын. Тыштэ йал орол пöртысö сэмын тамака тўргышö укэ. Пырдыж вэлэн Лэнинын, моло вуйлатышэ-влакын патретышт сакалымэ. Лэнин йолташ „мыйын мутэм шуктыза, у илышым шташ тунэмза“ манын ойлымыла чучэш, ваштарэш пырдыжыштыжэ Ворошилов—Йошкар армейым вийандыза, кидысэ пчалдам чот кучыза—манэш.

Тачэ тыштэ рвэзэ ушэм погнымаш. Вуйлатышэ погнымашым почат каласа:

— Тачэ лончылшаш папа комсомолыш пураш йодшо-влакым ончымаш да туньамбал увэр нэргэн кутурмаш,

У пурышо-влак дэч комсомол устав дэн программым да монь йодыштыт. Ивуш тидым шинча гынат, ала огыт пурто, манын лўдынрак шинчылтэш. Тудо ик йонгыш пашажым мондэн огыл. Иккана, толмыж почэшак, йол рудыдэ койкыш возынат, камандир тудлан нардым пуэн. Токан тидын нэргэн комсомол паша виктаршыланат каласынэжэ илбат, ыш тошт.

Ивуш лэч шуко ышт тэргэ. Торэш ойлышат ыш лий. Тудым ындэ чыланат шинчатыс. „Пурташ күлэш“ маньыч.

Погнымаш пытымэк Ивушлан ласканак чучо. Пэш йыбыртыш. „Мыйат ындэ у корнышто у илыш шташ нижам“, манын шоналтыш.

С. Иванов.

Кармоньзо дэн кармонь.

Көн лўм күшнö йалыштэ—

Тудым шинчат чыланат?

Көн лўм шокта тўшкаштэ—

Иктэ-вэсэ пэлэштат?

Ўдүр-шамыч коклаштэ

Көн лўм сайын шэргылтэш?

Тўрлö лудыш-мурышто

Көн лўм сылнын муралтэш?

Шонго кува тўшка гыч

Ласкан тудым ончалыт;

Пойан кашак кокла гыч

— Йолагай йэн—маналыт.

Рвэзэ-шамыч коклаштэ

Тудын вэржэ ончылно;

Ўдүр-качэ модмаштэ

Тудын вэржэ покшэлнэ.

Кэнгэж тымык кастэнэ

Мо йўк тыгэ шэргылтэш?—

Шыш шинчышэ йужэтым

Йандар йўк дэн раш шэлэш.

Качын чэвэр танжыным

Тул гай чонжым тарвата;

Танган качын омыжым

Нэрымаштэ чылт колта.

Сай орийэнын кумулжым

Мо йўк тыгэ тодылэш?

Ўдүр годсо илшыжым

Шарналта да шорыктэш.

Кугу олык лонгаштэт

Мо йўк тыгэ шэргылтэш?

Танган рвэзын куатшэ

Пушкыдэмэш, лүшкэмэш.

Мо йўк дэкэ чыланат

Кэлшэн модаш погынат,

Изиракшат, кугужат

Тудым колын чўчалтат?

Мом гын тидым тыгайым

Чыла рвэзэ налнэжэ;

Тидэ йэн гай моштышо

Иктэ-вэсэ лийнэжэ?

П. Ланов.

10 ий ожно

Окчәбр рэволүтсийлан йамдылалтмаш

Пизырналт илышә тигыдә калык тарванымә.

Февраль рэволүтсий тигыдә калык-влакымат пәш вәшкә помжалтарыш. Тигыдә калык коклаштә пөрвөй-ракшымынтәлигәнсий тарваныш, кугужан жапыштә пизырналт илышә калыклар сай илышым штышаш вәрч пашалан пижә. Эн ончычак Украин дән Финн калык эрык илышыш ләкташ тыршаш тўғалыч. Врәмәнний Правичәлтвә дән мәншәвик, мола шәмәр вәштарәш шогышо партият нуныш вәштарәш лийыч. Тигыдә калыклар эрык нүмо пашантат нуно буржуазий могрыш улмыштым ончыктышт.

Финн-влак Российыштә ончылно шогышо, тунәмшә калык илыч, нуно шканышт автономийым йодыч. Врәмәнний Правичәлтвә финн калыкын йодмыжым илышыш ыш пурто, нунын йодмыштым Учредительный Собраний мартә кодыш. Ленин йолташ тидын вәштарәш стайам май тылзыштак возән, Врәм. Правич. дән мәншәвик-влакын буржуазий могрыш улмыштым раш ончыктән пуән.

Украинат шкаланжә автономийым йодын, тудо чылт большевик партия программ ончыктымә дән кайән. Нуно Россий дәч ойыраш огыл, Украин калыклар сай илшашлык законым йодыныт.

„Россий дәч ойырдыдә, тудын дән кўрылтдә Украин калыкынат шкә мландәшыжә шкә илышыжым тўрлалаш шкә праважә лийжә. Украиныштә порадкә штышаш закон-влак Украинәшак шталтшә. Пўтўнь Россий кумдыкәш илышыш пуртышаш закон-влак Пўтўнь Российсә парламәнтәш луктылтышт“, — автономий йодмо кагазәш тыгә ойлалтын.

Ленин йолташ ты нәргән возымыж годым пәшак раш каласән: Украин Россий дәч ынәж ойырло, тудо шкә калыкшым мола калык дән тўр шташ гына йодәш.

Врәм. Правич. тидлечат шәкләнән. Лўдыж дән ты нәргән кангашаш Украиныш содор гына вәс кугужанш паша ончышо министр Тэрәщәнко дән почто-тәлэграф министр Цэрәтәллимы колтән. Нуно, капиталист дән помәшик-влакын кок талә, вийан пийышт, Украинны автономий йодмыжым шукташ Учрәд. Собраний мартә шуйаш кәлшән толыныт.

Финн буржуазий чыла финн калыкым Россий вәштарәш штән, Россий дәч ойыраш тўчән. Мола вәрат—Польшышто, Латвийыштә, Литвацтә, Эстонийыштә—тыгак лийын. Сәдыгә ты элләсә калык-влак Россий дәч ойыраш буржуазий кидыш вәрәштгыныт. Большевик-влаклар Украиным гына буржуазий кидыш пудә кодалш лийын. Врәмән. Правич., кугужан жапыштә ындыралт илшә шәмәрын йодмыжым шуктыдә, вәрдәсә буржуазийлан калыкын олталаш вәлә полшән. Ленин тунам чыла калыкларнат тўр улмыштым шижыкташ, нунылан автоно-

мийым пуаш кўләш манын. Автономийым пуән вәлә чыла тигыдә калык-влак изак-шольак улмыштым умлән ойыраш, чылт посна илаш тўчымыштым чарнат. Большевик-влак тидым 1917 ийсә майәш лийшә конфәрәнсийәш пәш раш каласән пуәнәт. Окчәбрыштә власым нәлмәк шкә ойыштым илышыш пурташ пижыныт.

Февраль рэволүтсий тигыдә калыклар права шотышто нимомат пуән огыл манаш лийәш. Окчәбр рэволүтсий гына чыла калыкларнат ик гань правам пуо.

Угыч сар вийангә.

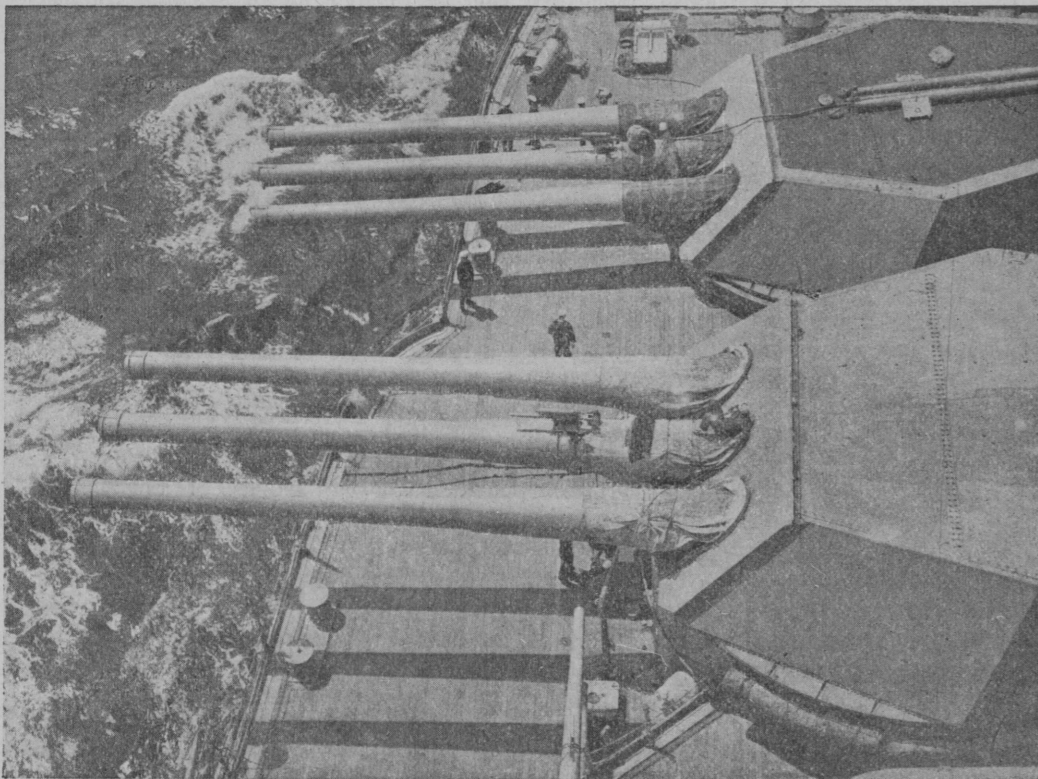
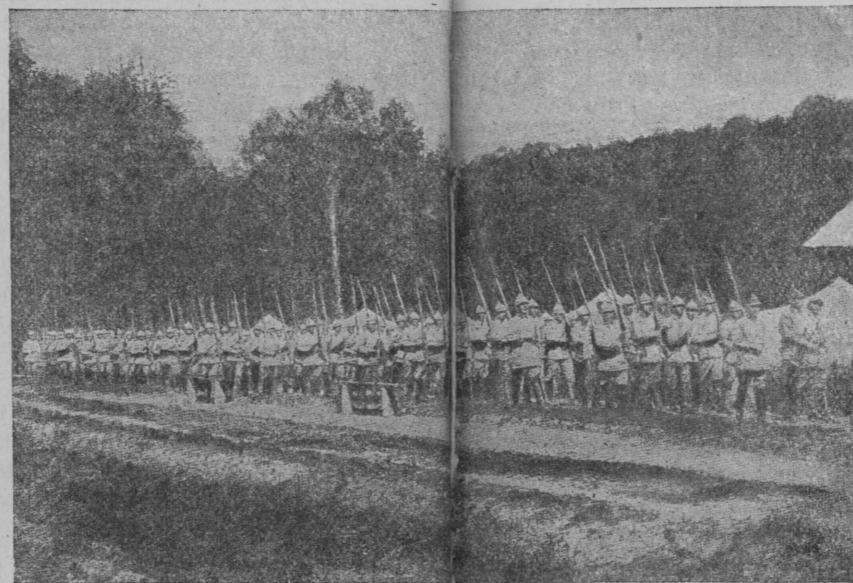
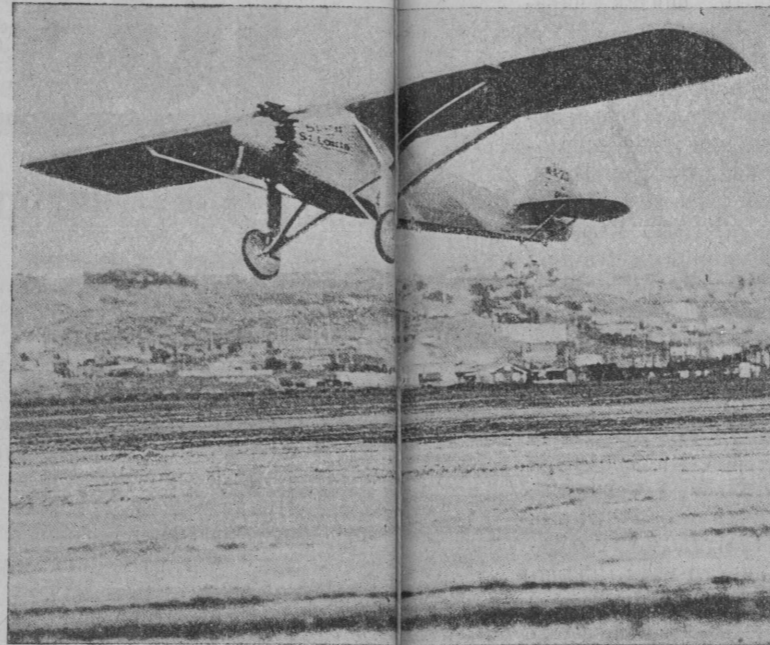
Шуко вәрә мә сар капиталист-влаклар куго пайдам пуа манын ойлышна. Мунар пайда пумыжым раш ужпашлар сипр-влакым ончалына. Нижний Новгород лышнә тўрлө шолдра машина штышә „Сормово“ лўман завод-влак улыт. Тушто 15 мильонаш чыла капиталлар (машина, завод, тўрлө сурт шогымо аклар) 1916 ийыштә парышым 10.550.666 тәнтәм налыныт. Ик ийлан гына тыгань куго парыш! Моско губәрнаштә Коломенский уйәздәш машина штышә завод-влак Общәствын 1916 ийыштә 15 мильон тўн капиталлар 7.482.832 тәнтә парышым налыныт.

Капиталист-влакын сар чарнымә вәштарәш шогымыштын чийжә ты сипр-влак гыч пәш палын койәш. Сар пыта гын, нунылан тунар пайда толмыжым чарна илшә. Нуно вәт сар дән шәмәр илыш нәләмәш манын шонән огыт ул, кўсәныштә окса гына шукәмжә манын шонәныт. 1916 ий август гыч 1917 ий август мартә сарлар 204 мильард 700 мильон тәнтә окса пытән. 1917 ий август тылзә гыч 1918 ий йанвар мартә сарлар кучымо роскот 153 мильардат 500 мильоныш шуын. Чыла империализм сар 585 мильардат 700 мильон тәнгәлән шогалын. Сар штышә чыла кугужанш-влакын пўтўнь пойанлыкыштат тидә мучашдымә шучко роскотым сүлән кәртнашлык огыт ул илшә.

Влас Февраль рэволүтсий дәч вара буржуазий кидыш вәрәштмәк, Врәм. Правичәлствыштә шогышо кокла гыч иктат ик канат сар ок кўл манын огыл. Пашазә, Салдат дәпутат Совәтлаштат чыланат ик йән ганьә сар вәштарәш шогән огытыл. Сарым шуйашак тыршәнәт. Салдат дән пашазә, крәсань-влак сар вәштарәш илыч. Тугә гынат буржуазий шкә шонымыжым илышыш пурташ тўғалшә. Иунын 20-жә сар паша дән тәнгыз паша министр Кәрәнский флот дән армиялар сар тўғалаш кўштымә приказым пуо.

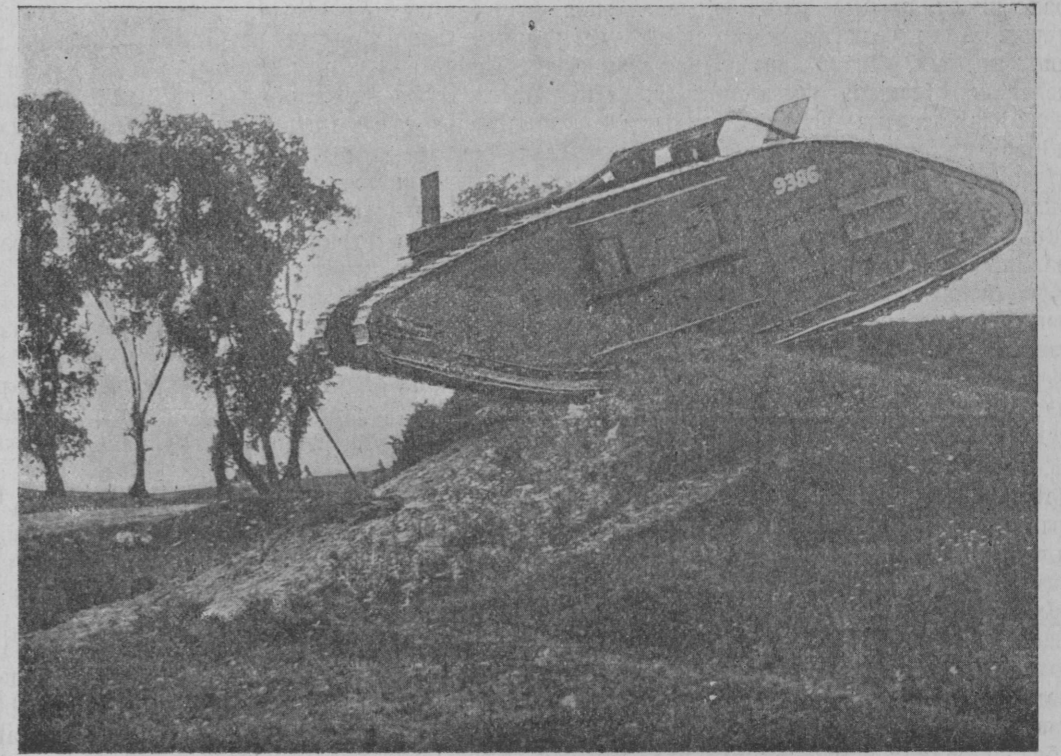
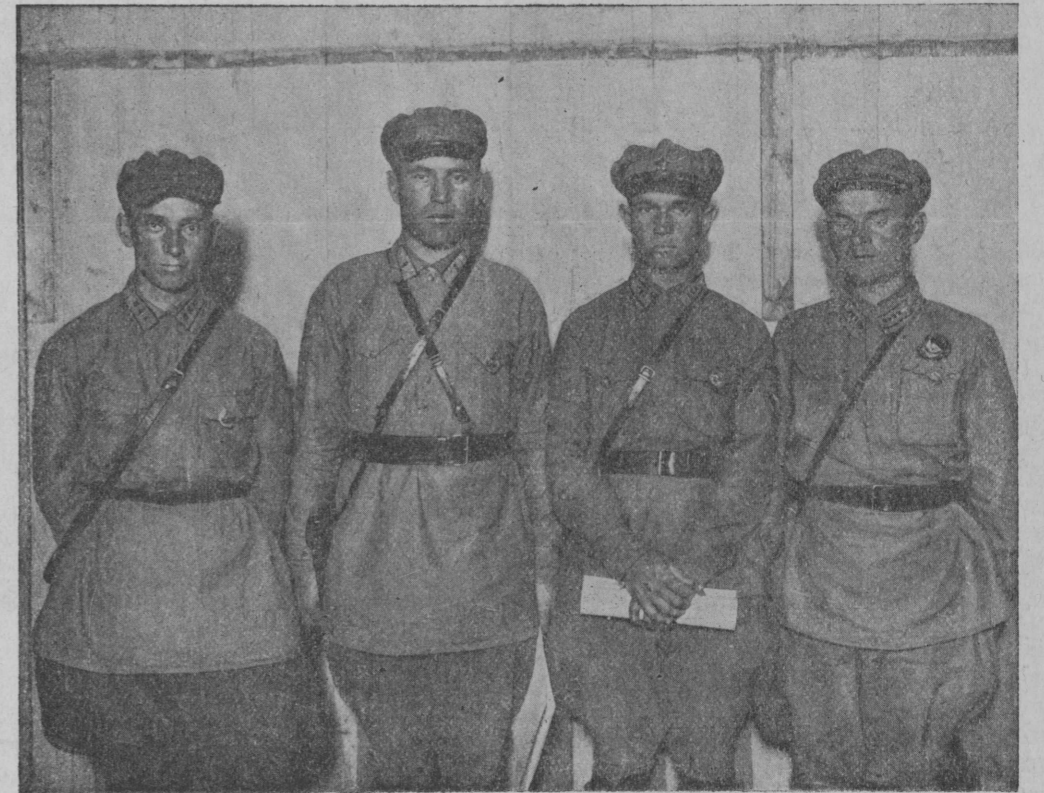
Иунын 29-жә 7-шә дән 11-шә армия сарым пәш вийан тўғалшә. Шәмәр калыкын вўржә адак шоншым вўд сәмын йогаш кыршыш. Армия сарым угыч тўғалмә вәштарәш илшә гынат, тўрлө сәылкә дән да монь лўдыктылын Врәм. Правич. садак сарым тўғалыктыш. Пәш чот рэволүтсий вәдкә шогышо салдат-влакым фронтыш колтәдаш тўғалыч. Тыгә Озан гыч рэволүтсий вәдкә шогышо 2 полкым сарыш колтышт.

Т У Н Ъ А М Б А Л

Иуньын 22-жо Ленинград, Озан, Катов, Харьков, Кийэв, Бобруйск, Минск, Дратуск ола-влак гыч лэктэ 12 самолет-влак түрлө могыр гыч чонэштэн Москош толын волаштыш Чонэштымаштэ ик пудыргымашат ыш лий. Тушман толын пижмэ годнэ мэмнан льотчикна-влак Совет эл аралаш йамдэ улмыштым ончыктыш Күшнө шолаштэ — льотчик-влак воламбөггө митингым штат; трибуныш Камэньэв, С. С. ойла. Покшэл-нэ—самолет. Күшнө пурлаштэ—пёрый приз налшэ льотчик-влак. Ул-нө шолаштэ — дредноуд (куго кораб) Совет тэнтыз гранитсам арала. Улнө покшэлнэ—Йошкар армий лагыштэ. Пурлаштэ—танк корэм коч лэктэш, тудым нимат чарэн ок кэрт.

И Л Ы Ш Г Ы Ч

Иульысо кэчэ.

Пүтүнэ Россия 1-шэ Совет Погнымаш армиялан возымапашыжэ „түнхамбал эрыкым, сай илышым лышамдышашлан ты сар тунгалалтэш“ манын сэрэн. Чынжым угыч сар шташ тунгалмаш Англий, Франсий правичелствэ кұштымө дэн лийын. Нуно окса дэн полшэн шогымышт олмэш Врэм. Правич. дэч кугужан арымжым пашазэ дэн кресань вур дэн тўлаш йодыныт. Россия буржуазий тидын дэн кэлшэн сарым угыч тунгалын.

Пөрвөйрак фронтышто мэмнан армия сэнэн шогэн, эрэ ончык кайаш тунгалын. Тугэ гынат тыгэ шукышко мийэн кэргын огыл. Армия ту жаплан чылтак ындьралт шуын, окопысо илыш тудын вийжым шуншын ытарэн. Адак салдат-влак сар шгэн сай илышым ужаш лийдымыжым, сандэн империализм правичелствэ дэн кучедалаш күлэшым умлэн шукташ тунгалыныт. Иужо полк-влак сарыш кайдымат лийыныт. Ленинградыштэ пөрвөй пулэмэт полк погнымашаш салдат-влак—мэ револүтсий вэрч лиймэ сарыш гына крөдалаш кайна—манын ойлэныт. Тыгань полк шуко лийын. Врэм. Правич. тыгань полкшам шалаташ, нунын дэч сар куралым погэн налаш йа нунын сарыш колташ төчөн. Тыгэ штымыжат шуко полшэн кэргын огыл. Тыгань лұдыктымө ваштарэш салдат-влак шкэ вийыштым, лұдтымыштым ончыктэныт. Нуно тыгэ ойлэныт: „Врэм. Правичелствэ мэмнан дэч сар куралым налаш, мэмнам шалаташ тунгалэш гын, мэ тудын ваштарэш шогалына, пчалым кидыш налын тудын вийжым шалатэна, шкэжымат поктэн колтэна“.

Врэм. Правичелствэ кұштымө почэш сар тунгалмэк пашазэ-влак түрлө вэрэ забастовкым штедаш тунгалыныт. Шолдра заводлаштэ, почтышто, түрлө мастерскойышто пашам кудалтэдаш кыршэныт. Врэм. Правичелствэ уло вийжэ дэн тыршэн гынат, капиталист-влакын күлэшыштым эн ончык шукташ толашымэ дэн, забастовка-влакым чараш йөнжө лийин огыл. Илыш утыр нэлэм толын, пашазэ-влак шыдэшкэн шогэныт. Чыла ты сырмашым сарат кугэмдэн шогэн. Адак пашазэ-влак вий дэн Дурново лұман дачым кидышкышт налыныт. Тидым мөнтэш налмат пашазэ-влакым шыдэштарэн.

Буржуазий пудраны-маш ваштарэш чот шогэн. Фронтыштат, фронт дэч брдыжыштат салдат пудраны-машым вийтак чарэдэн.

Кугужанш ованлык паша пушкыдэмаш, фронт чакнаш тунгалмэ годым кадэт партий гыч шогалтымэ министр-влак Врэм. Правичелствэ гыч лэкташ тунгалыч. Нуно Украинлан автономийым пуаш оклий манын шылтыкым муын тувэч лэктыч. Уэмдалтшэ Врэмэн. Правичелствэ вуйлатышылан Кэрэнский шогальэ.

Врэм. Правичелствын шэмэр вэрч тыршыдымыжлан пашазэ дэн салдат-влак демонстратсийыш лэктыч. Иулын 15-жо кадэт министр-влак правичелствэ гыч лэктычат иулын 16—18-жэ демонстратсий-влак лийэдышт. Ты демонстратсий-влак вла-

сым Совет килыш налаш күлэш манын лозунгым луктыч. Ты жапыштэ большевик партий власым Совет кидыш налаш күлэш манмэ лозунгым онгайлан, йөршэшлан ыш чотло. Ленинград дэч мола вэрлаштат власым Совет кидыш налаш йамдэ огыт ул ильэ. Сандэн большевик партий Рүдө Комитэт дэн Ленинградсыэ комитэт демонстратсийыш лэкмэ ваштарэш илыч. Тугэ гынат шыдэшкышэ пашазэ дэн салдат-влакым демонстратсий дэч корандаш лийдымылан лийын, большевик партий гудым вур йоктардэ эртараш тыршаш тунгалыэ. Ты пашапштэ большевик партий шкэ шонымыжым шуктыш.

Врэм. Правичелствыштэ улшо буржуазий демонстратсийым шалатымэ дэн гына ыш чарна. Тудо большевик партийым ытарашак төчыш. Иулын 18-жэ „Правда“ лұман газет пэчетлымэ вэрим—типографийым—шалатыктыш, эрлашыжым большевик газет ужалшэ Воинов йолташым урэмешак пуштыныт. Демонстратсийыш лэкишэ-влакым пуштэдэн большевик-влакым кучэн-кучэн тұрмаш пэтраш пижыч. Ленин йолташ дэн Зиновийэвлан Ленинград лышан шылын илаш вэрэштэ. Иулын 20-жо Кэрэнский вуйлатымэ Врэм. Правичелствэ Лениным кучэн тұрмаш пэтраш манын приказым лукто. Тугэ гынат Лениным кучэн ышт кэрт. Луначарский, А. В., Колонтай, А. М., молымат кучэн пэтрышт.

Сэдыгэ револүтсий ваштарэш шогышо-влак шкэ пашапшлан шужышо курныж гань пижын шэмэр вэрч тыршышэ-влакым тұрмаш пэтыркалаш тунгалыч.

Иульысо парт. конфэрэнсий.

Иулын 14-жэ Ленинград большевик-влакын 2-шо конфэрэнсийышт лийэ. Ты конфэрэнсий тыгань паша-влакым ончыш: 1) Ленинград большевик партий комитэт отчет. 2) Кизытсэ илыш. 3) Партий с'езд. 4) Агитатсий паша. 5) Дума паша. 6) Профсоюз. 7) Рвэзэ организатсий. 8) Милитсий дэн йошкар гвардий.

Тунам Ленинградыштэ 30.000 большевик илыын. Ту жаплан чыла Ленинград организатсий 21 районлан шэлылтын. Тугэ гынат агитатсий пашалан большевик-влак

кокла гыч йэнг ситыдымэ лийын. 100—150 йэган погнымаш большэвик партий дэч колташ йэнг ситэн огыл. Сандэн кугырак погнымашыш вэлэ колтэдаш логалын.

Варажым В. И. Нэвский дэн Подвойский йолташ-влак большэвик партий сар организатсий паша нэргэн докладым штэныт. 1917 ийын нуль тылзыштэ Ленинград сар организатсийыштэ большэвик-влак 2000 йэн илыныт. Армейыштэ большэвик ойым шаркалаш салдат-влаклан лўмын „Солдатская Правда“ лўман газетым луктыныт; нульышто ты газетын лэкамашыжэ 50.000 экзэмплярыш шуын. Ты газетым 24.000 вэрэ колтэдэныт. Большэвик газетым армейыштэ шараш салдат начальник-влак пэш эрыкым ышт пу. Тугэ гынат салдат-влак чўчкыдынак ты газетым лудыч. „Солдатская Правда“ газет редаксийыш шуко салдат-влак окоп гыч сэрышым колташ тўналныт. Тидэ газет нунын йолташышт, тагышт лийаш кыршэн. 131-шэ Тираспольский полк, 2-шо рот гыч Лэжньэв Павэл дэн Элэксэй Миклай сар нуль тўналгышэш угыч тарванымэк тыгэ сэреныт: „Шонал-тызайан шкэ, каргалтшэ вольык гай орланымыланна кум ийат шуо. Йобеланымынан мучашыжым мланна иктат ок ончыкто. Могай жап мартэ млана тыштэ, фронтышто орланэн илаш вэрэштэш? Пагалымэ йолташ-влак, тэндан дэч йодына, сарым пытараш тыршыза; вашмутым вашкэрак волтыза, вучэна“. Адак салдат-влак тыгат вэзэныт: „Российыштэ эрык уло манын инанаш ок лий. Мэмнан дэн окопышто эрык укэ. Мэ ожсо гайак рывыж виньемыштэ шинчэн минут йэда шкэ илышнан мучашыжым вучэна“.

Тыгань сэрыш-влакым салдат-влак большэвик газетыш гына колтэн кэртиныт. „Солдатская Правда“ газет лукташат пэш йбсэ илын, ик типографий гыч вэс типографийыш куснаш логалын. Тынар йбсэ лийын гынат большэвик партий ты пашам тыршэн штэн.

Большэвик партийын сар организатсийыштэ салдат коллаштэ пашам штымыжэ большэвик ойым крэсань коллаш шарашат пэш кугын полшэн. Салдат-влак сургышышт сэрышым колтэн изин-изин большэвик ойым Российын чыла луклашкыжат шаркалэн шогэныт. Моло тўрлынат большэвик ой салдат коч крэсань дэч шуын.

Партий с'эздым штышаш нэргэн Свэрдлов, Я. М. ойлен. С'эздлан йамдылалтмэ комиссийыш 4 йэнгым сайлэныт. Ты комиссийыш Коссиор, Савэлэв, Павлов, Стуков пурэныт. Нуныланак Ленинград комитэт лўм дэн с'эздлан йамдылалтмэ нэргэн „наказым“, вэзаш кўштэныт.

Агитатсий; паша нэргэн докладым Володарсий йолташ штэн. Доклад почэш агитатсий пашам вийандышаш вэрч лўмын школым почаш, библиотэбым шташ пунчалмутым луктыныт.

Рвэзэ ушэм нэргэн докладым Н. К. Круц-

скайа штэн. Фэвраль рэволўтсий дэч вара пашазэ рвэзэ-влак Россий кумдыкэш ушнаш тўналгыч. Шуко олаштэ тўрлэ рвэзэ ушэм почылтын. Йужо ушэмжэ политик паша дэч коран шогэн, культур пашам вэлэ ушэм кўргыштэ штэн, тыгань ушэм бэспартийный шотышто кодаш шонэн. Мут гыч, „Труд и Свет“ лўман Ленинградысэ рвэзэ ушэмат туганьбак илын.

Москошто рвэзэ ушэм утларакшым большэвик партийыштэ шогышо рвэзэ йэн-влак гыч лийын. Пёрвэй ушэмат Москосо партий комитэт кўдылэн иунь тылзыштэ почылтын. Ончылтэныжым ты ушэм члэн ик 2—3 шўдэ нарэ вэлэ илын. Москосо рвэзэ ушэм партийлан пэш чот полшэн.

Моло олашэсэ рвэзэ ушэм-влакат кўшнэ ончыктымэ коч корно дэн кайэныт. Уралэш, Йэкатэринбургэц апрэль тылзыштак рвэзэ ушэм партий комитэт кўдылан почылтын.

Тыштаг рвэзэ ушэмын илышыжэ большэвик партийлан полшымашэш эртэн.

Йужо олаштэ рвэзэ ушэм-влак мэншывик кидышкат вэзыныт. Нуно рвэзэ-влакым политик илыш дэч корандаш тыршэныт.

Ленинградыштэ пашазэ рвэзэ-вкак мом штышашым вашкэ умлэн налаш тўналныт: нунылан культур паша гына ситыдымэ лийын, ачашт-аваштын илыш сайэмдышаш вэрч кучэдалмыштым ужын, нунат кучэдалаш тўналныт. Пашазэ рвэзэ-влак йужо завод, ола районлаштэ „Труд и Свет“ ушэм дэн кэлшыдэ, тудын пашажым йонгышлан шотлэн тушэч лэкташ тўналныт. Ленин йолташ тыгэ штымым йонгышлан чотлэн. Тудо ушэмыштак шогэн пашажым кўлэш корныш пурташ тыршыман манын умландарэн. Ончыкыжым пашазэ рвэзэ-влак Ленин пумо ой почэш пашам штэн „Труд и Свет“ лўман ушэмым большэвик корныш савурэныт.

Иулэсо пудранмаш дэч вара Врэм. Правичэлствэ большэвик-влаклан шташ эрыкым пуэн огыл гынат, рвэзэ пашазэ-влак нунын могрыш лиймэ дэн, пролэтар-влак умлаш тўналмышт дэн вийышт кугэмын. Сэдыгэ пролэтар рэволўтсий кышкын, вийан шогэн. Ст. Свинцов.

Иульышто лийшэ демонстратсий.

КИТАЙ.

1911 ийыштэ Китай кугужаншын кумдыкшо 11 миллион кв. километр нарэ улмаш. Китай Азийын кэчэ лэкмаш вэлыштыжэ лийэш.

Монголий дэн Тибэт манмэ ужашышт 1911 ийыштэ Китай лэч ойырлэныт, садлан нуным кизыт Китай кугужаныштэ чотлаш ок лий. Тибэт дэн Монголий дэч посна Китайыштэ мэмнан губэрна ганьэ 24 кундэм чотлалтэш: Тун Китайыштэ—20, Манчжурыйыштэ—3, Туркэстан кундэм—1.

Йүд-йымал вэлнэ Китайын гранитсыжэ Совет Ушэм дэн 2000 километр нарэ Вэликий океан мogyрышкыла кайа.

Тун Китай.

Тун Китайым Йүд-йымал вэл, Покшэл, Кэчывал вэл манмэ кум ужашлан шэлыт. Тун

Китай рэволүтсийыштэ пүтүнь туньян коктытэ пöлалтмыжэ палын койэш: ик мogyрышто папазэ дэн пизырналт илшэ-влак, вэсыштыжэ капиталист-влак дэн нунылан полшышо түрлө мөньшэвик дэн буржуазий интэллигенсий.

Китайыштэ 440 миллион нарэ калык чотлалтэш, түвэч папазэ, крэсань, тигыдэ кид мастар-влак 90% лийэш, сандэнэ тынар шуко шэмэр калык тарванымэ дэн китай пойан дэн помэшикым вэлэ огыл, пүтүнь туньасэ капиталист-влакымат чытырыкташ лийэш.

Туньямбал капиталист-влак кизыт китай рэволүтсийым түрлын пизыраш төчат: флотым, армийым колтэн китай буржуазий дэн түрлө ош гэнэрал-влаклан полшат, моло түрлынат китай калыкым пизырэн, тудым олталэн, ожсо сэмынак пойэн илынэшт.

Тунья рэволүтсий ий гыч ийыш кушкын толэш. Пизырналт илышэ кэчэ лэкмаш вэлысэ калык-влак, Росийсэ пролэтар рэволүтсийын капиталист-влакым сэнгымыжым ужын, импэриалист кугужанш-влак ваптарэш тарванащ, пойан дэн кучэдалаш тунгалыч.

Китайын кугытшо дэн гранитсыжэ.

Китайыштэ рэволүтсий тунгалмылан 15 ий нарэ эртэн гынат, китай калык илышым мэ шагал шинчэна.

Китайыштэ кум куго йогын вүд-влак Вэликий океаныш йогат: Хуанхэ, Йан-цзы-цзэн, Си-цзэн.

Покшэл Китай молышт лэч кугурак лийэш, тушто калыкшат шукарак ила, мландыштэ түрлө мэтэл руда шуко, мландэ шүй-ат уло. Тидэ кундэмыштэ 6000 километр кужытан „Йан-цзы-цзэн“ лүман йогын вүд уло, тудын кумдыкшо йужо вэрэ 11 километр нарыш шуэш. Тидэ йогын дэн тэнгыз прокот-влак Ханькоу ола мартэ шуун кэртят. Покшэл Китайыштэ мландат вийан, шурным сайын шочыкта, Ху-бэй манмэ кундэмыштэ промышлэннос кушкын, тыштэ фабрик дэн завод-влак улыт. Хэнань кундэмыштэ чай дэн рис шуко погалтэш.

Цзэн-су кундэмыштэ Шанхай лүман куго ола уло, тушто фабрик дэн завод шуко лиймэ дэн папазэ-влакат шуко улыт: 800 түжэм йэн нарэ чотлалтыт.

Китайыштэ чылажэ 440 миллион йэн нарэ чотлалтэш, мэмнан ССР Ушэмысэ лэч кум кана шукарак, ты чот гыч 10%-шэ вэлэ олаштэ ила, молыжо йаллаштэ. Йужо вэрэ покшэл Китайыштэ кв. километрлан 105 йэн нар гыч тунгалын 377 йэн нарэ толэш.

Манчжурый дэн Кэчывал вэл Китайыштэ тыгэ шыгырын огыт илэ. Манчжурыйыштэ чылажат 14 миллион йэн вэлэ, кв. километрлан 20—25 йэн лэч коч ок тол.

Китайыштэ шуко түрлө калык укэ, 90% китай-влак улыт, манчжур, монгол тибэт калык-влак 10% вэлэ лийэш.

Япон сарыш мийшгэ-влак Манчжурийым чыланат шинчат. Манчжурий коч Владивосток олашкэ чойын корно кугужа влас го-дым шталтын, тудым шташ окса ик миллиард тэнтгэ нарэ пытаралтын.

Кизыт покшэл Китай гыч Манчжурийшкэ илаш калык шуко куснэн толэш. Мландэ тыштэ пэш сайын шурным шочыкта, чылажэ 10 миллион дэсатина нарэ ўдалтэш.

Мландыштэ күртнбь, ший, вулно, моло мэт-тал уло, тугэ гынат ты мартэат нуным мландэ гыч күнчэн лукмаш укэ.

Манчжурийыштэ утларакшым манчжур калык ила. Калык чотшо шуко огыл гынат, ала мунар шүдө ий ожно манчжур-влак Китайым сар дэн сэнгэныт, шкэ кугужа насылыштым Китай вуйлаташ шогалтэныт. 1911 ийсэ рэволүтсий мартэ манчжур гыч кугужа-влак Китайым вуйлатэн пизырэн илэныт.

Китай крэсань илыш.

Китайыштэ 70 миллион крэсань озанлык, нунын кидыштэ 140 миллион гэктар куралмэ мландэ чотлалтэш. Тидэ пүтүнь Китай мландын ик кумушо ужашыжэ лийэш. Ты мартэ пүтүнь мландым курал-вүдэн, чодрам куштэн, волыкым шукурак ашнэн илаш, крэсань-влакдан эрык ыш лий. Ик мограм моло кугужанш капиталист-влак (Японий, Англий, Амэрик, Франсий) пизырышт, вэс мограм нунылан капиталист дэн түрлө гэнэрал, помэшик-влак шкаланышт пашам шыктышт.

Кажнэ кундэмым гэнэрал вуйлата, тудо пашазэ дэн крэсань-влакым шкэ кидыштэ кучэн илышаш вэрч тарлымэ армийым куча. Офитсэрат, салтакшат окса тўлымылан кбра вэлэ служат, адак нунылан сар штымэ го-дым вэс кундэм ола дэн йаллам толаш пуат.

Тыгай армийлан жалованьым тўлэн ситараш йужо гэнэралжэ 1936 ий мартэ крэсань-влак дэч налогым погэныт.

Крэсань кидыштэ мландэ йэшлан 0,22—1,2 дэсатина дэч коч ок чотлалт. Йужо вэрэ ик дэсатина мландэ дэн 8—10 йэнган йэш ила. 2—3 дэсатина мландым кучышо крэсаньым Китайыштэ муашат ок лий.

Рэволүтсий мартэ вигэ мландат кугужа мландылан чотлалтын, крэсаньлан арэндэш вэлэ пуалтын. Крэсань колымөнгө кучымо мландыжэ йэшыжлан кодын, умбакыжат мландэ

дэ тугак йэш коклаштэ шэлмаштэ изэм толын. Кучкын, шукэмын толшо насыллан угыч мландым налпаш гай лийын огыл, сандэн тарзылан пураш альэ олашкэ куснаш вэрэштын.

Рүдө Китайыштэ дэсатина мландын акшэ 10.000 тэнтгэ мартэ шуэш. Тыгай ак дэн крэсань мландым нигунамат налын ок кэрт, садлан ача мландэ ўмбакаш кўлэш мландым 90% крэсань кугужанш дэч, помэшик альэ кулак дэч арэндэш налын илат.

Арэндэ акшым окса дэнат, шурно дэнат, паша штымэ дэнат тўлаш вэрэштэш. Арэндэ ак тўлымө дэч посна крэсаньын адак ик куго ойгыжо уло: Китайыштэ ийгэчэ утларакшым кукушо шога, вүд шавыдэ, пасуш вүд колтыдэ киндым шочыкташ ок лий.

Ожнысо пасу вүдангаш штымэ канал дэн канавэ-влак пойан кидыштэ улыт, садлан нунылан окса тўлыдэ пасуш вүдым нумалын вэлэ шаваш лийэш. Йорло крэсань утларакшым пасушкыжо вүдым мўндүрч нумал шаваш.

Адак китай крэсаньлан вэс куго ойгат пэрнэн кэртэш. Китай коч йогышо йогын вүд-влак куго курукла гыч йогат. Кэнгэжым, куго шокшо шогымо го-дым, вүд пэш күгун ташла, сэр ўмбакаш лэктын шуко миллион дэсатина мландым налэш. Мэмнанат йогын вүд-на-влак (Йул, Кама, Обь, молат) шошым ташлымышт дэн шуко зийаным штат. 1917 ийыштэ Китайыштэ 57 миллион дэсатина куралмэ мландэ вүд дэн налылтын улмаш. 1921 ийыштэ 22 миллион дэсатина ўдымө мландэ кукушо ийгэчэ шогымо дэнэ шурно шочдэ кодын. Тунам ала монар шүдө тўжэм калык шужэн альэ чэр шарлымэ дэн колэн.

Йүд-йымал Китайыштэ вэлэ (Манчжурий) крэсань-влак пойанрак илат. Покшэл Китайыштэ утларакшым шагал мландан улыт. Кэчывал-йымал вэлнэ йөрпэш йорло-влак илат, нунылан мландым кудалтэн ола-влакышкэ кайаш вэрэштэш, тыгэ тушто промышлэннос пролэтарийат эрэ шукэм толэш.

Покшэл дэн Кэчывал-йымал Китайыштэ шагал мландан альэ йөрпэш мландыдымэ батракыштэ илышэ крэсань-влак шукэрсэк восстанийым штэн помэшик дэн пойан-влак ваптарэш крэдалыныт. Кизытат Китай крэсань-влак помэшик дэн, моло пойан-влак дэн чот крэдалыт.

Акрэй.

(Умбакажэ лийэш).

≡ И А Л О З А Н Л Ы К ≡

Йалыштэ имньэ завотым пырля ушнэн штымаш.

Шкэт озалан, путракшэ нужна крэсаньлан, сай имньым ончэн кушташ ок лий. Эн ончычак йалыштэ сай урлукаш ожо лийман, адак тудым ончэн кушташыжат мошташ кўлэш. Шуко годом крэсань-влак ашнышаш чомам толшо сўаслан ужалат йа чоклэн кумалмэ годом шўшкыл кочкыт. Имньэ кўлэш годом, куштэн ончимо имньэ олмэш, пазарыштэ альэ йармингаштэ торгайшэ, палыдымэ йэнг дэч йа имньэ вашталтышпэ чиган дэн налэдаш толашэн коштыт.

Сай имньэ олмэш тудлан пазарыштэ шуко годом шонтым йа пужлышым, чэран имньым олталэн ужалат; иктаж пэл ий нарэ кучымбөнгө, шулдо ак дэн ужалэн, куго зийаныш пурэн угыч имньым налаш вэрэштэш.

Крэсань шкэ суртыштыжат сай имньым ончэн куштэн кэртэш.

Коч могай пашамат пырля ушнэн гынашташ йөннанрак. Имньэ ончэн куштымаштат артэл шот дэн пашам штыман.

Эн ончычак йалыштэ сай урлукаш ожим кучаш кўлэш. Тигыдэ, изэ порот ожо дэн вўлым ушыман огыл.

Тыгай урлук ожо-влак лэч, аважэ сай гынат, нигунам шолдра, сай урлукаш чомалийын ок кэрт.

Шкэт крэсань шэргакан ожим кучэн, тудым урлуклан гына пукшэн шогыктэн ок кэрт.

Пойан крэсань-влак кучат гынат, нужналан пайдажэ ок лий. „Случной“ манмэ пункт вэрлаштэ шагал; коштыкташ нангайэт гын, чэрэтшым вучэн от шу, адак нангайашат мўндүркө вэрэштэш.

Шуко вэрэ кизыт крэсань-влак имньэ завот артэлыш ушнаш тўнгалыныт.

Иктаж 30—40 сурт дэн ушнэн гүбзэмотдэлыш альэ кугужанш имньэ завотыш зайавлэньым пуэн коштыктымэ жаплан сай ожим йодыт.

Йужгунам тыгай артэллан 3 ийланак ожим кучаш пуат.

Кум ий кучымаштэ чома-влак ик урлукан лийыт.

Тыгэ ожим ашнаш налмөнгө тудым иктаж тунэмшэ, умлышырак крэсаньлан пуат, пукшашыжэ шкэ коклаштэ кургым погат, ожо ончымылан пашатарым тўлат.

Тыгай артэлыштэ чомам посна крэсань-влак шкэ ончат.

Сайрак артэл ава шөр кочмым чарнышэ чома-влаклан иктаж вэрэ шудан мландым арэндэ дэн налэш, тушто курго пытымэшкэ пукшэн ашнат.

Кугурак лиймөнгышт, ожал дэн вўлашым посна кўтө дэн кучаш кўлэш.

Коч могай сай урлук вольыкымат ончэн, пукшэн от мошто гын, йөрдымыш лукташ лийэш. Кушшо чомам эртак ужар шудо ўмбалнэ шогыкташ ок лий, тудлан моло кургымат пуман—кукшо шудым, шўлым, падыштымэ киндым, ложаш вўдым йўктыман.

Тудым жалыштыжэ йўкташ кўлэш, лавран вўдым, кун гыч налмым нигунамат йўктыман огыл.

Сай урлукаш чомам тыгэ пукшэн вэлэ сай имньым шташ лийэш.

Посна совхозым арэндэш налын тушто имньэ завотым артэл дэн ушнэн крэсань-влакат штэн кэртыт.

Пөрвөй кана сай урлук имньэ завотым крэсань-влак Воронэж гүбэрнаштэ 1914 ийыштэ штэныт, чылажэ 19 имньэ ашнымэ товарищэством почыныт. Кизыт СССР'ыштэ 150 товарищэствэ нарэ чотлалтэш.

Марий-влакланат ты пашалан пижаш кўлэш. Марий обласыштэ, Вяткэ гүбэрнаштэ марий гыч пэл калык нарэ чодра пашам штэн ила. Начар, вийдымэ, тигыдэ имньэ дэн чодра пашам шташ йөсө.

Эн ончычак чодра паша штышэ конэративлан, кредит ушэмлан, кантзэмотдэл дэн обзэмотдэллан крэсань-влакым тыгай артэлыш ушаш тыршыман.

К.

Сурт вольыклан пижшэ вашталтыш чэр.

Сурт вольыклан пижшэ вашталтыш чэрэ шарлымэ дэн ий йэда крэсань-влак куго зийаныш пурат.

Ты шучко чэр-влак дэн кучэдалдэ, нуным сэнэн шуктыдэ йал озанлыкым нөлталаш ок

лий, садлан вольык вашталтыш чэр кувэч лэкмым, тудын дэн кузэ кучэдалашым пэш сайын шинчэн шогыман.

Вашталтшэ чэр кузэ шарла? Чэрлан шарлаш тигыдэ гына тыглай шинчаш кайдымо

микроб-влак полшат. Нуным ала мунар шүдө альэ тужэм гана кугэмдымбнгө ижэ ужаш лийэш. Нуным микроскоп дэн кугэмдэн ончыман.

Кажнэ чэрын шкэ микробшо уло (Микроб нэргэн „У Илышын“ 6-шо номэрыштыжэ лудса).

Йужо чэрын вапталтыжым шинчат гынат, кувэч лиймыжым ты мартэ палэн налын огытыл (орыман, шэдра адак молат).

Вольыкын көргышкыжэ микроб түрлынат пурэн кэртэш. Шукыжым кочыш дэн, адак йүмө вүд дэн пура. Чэрлэ вольык кочышым альэ йүшышым амыртыш гын, тудын почэш кочшо, йүшө вольык чэрлана. Чэрлэ вольык нурышто коштымж годым шудым шондыж дэн да монь амырта. Тугай шудым таза вольык кочко гын, садэшак чэрлана. Сэдыгэ ик чэрлэ вольык чэрым вүдэн коштмо гайэ шалата. Адак пурлмо дэнат чэр вапталт кэртэш. Вольык пурлмо дэн орыман вапталтэш. Кармэ, шына пурлмо дэн Сибир йазва манмэ чэр, коваштэ чэр, моло түрлө чэрат вапталтыт.

Вольык көргыш ик микроб гына пурыш гын, тудо пэш вашкэ шукэмэш, кап мучко шалана.

Вүрыштө микроб-влак дэн кучэдалшэ чонан уло; тудо микроб вийангым, вүрыштө шукэммым сэнгэн ок кэрт гын, чэрлэ вольык утыр аламанэш, варажым кола. Микроб сэнгалтмэ годым вольык тырлаш тўналэш.

Чэрын койдымо жапшэ.

Вигэ вольыкат ик чэр дэнэ ок чэрланэ. Сап чэр дэн—имнэ, эшак, йэнг чэрлана. Ушкал-влак тудын дэн нигунамат огыт чэрланэ. Нуно пэш шап чума дэнэ колат, чума имнылан ок пиж.

Вапталтыш чэрын шукыжо шокшо гычын тўналэш. Варажым тышкэ вўран пушкэдш ушна (сибир-йазва, чума). Чэр пижмыжым садэшак палэн налаш йөсө. Чэрланышэ вольык чэрым вапталтэн, шалатэн коштэш гынат, тудым йылэ палаш ок лий. Палыдымэ жапшэ түрлө чэрын, түрлө вольыкын ик гай ок лий. Шуко вапталтыш чэр-влакын палдыртыдымэ жапышт 2—3 арна нарыш шуэш. Ты жапым шинчаш пэш кўлэш. Мут гыч, чума дэн чэрланышэ сөснам налын шкэ сөснада дэн пырля пэтырэда. Тудо ончымо годым таза гайак койэш. Пырля шогымышт дэн чэр вэс сөсна-влакылан вапталтэш, нунымат чэрландара, варажым шкат чот чэрлана. Тыгэ лийдыманшан налмэ вольыкым

нигунамат моло вольык-влак дэн пырля пэтраш ок кўл. Посна пэтырэн посна атэш пукшэн 2—3 арнашкэн шогыктыман. Ты жапыштэ чэр ок палдырнэ гын ижэ пырля ушыман.

Вапталтыш чэр ик-кок кэчэ гыч арнашкэн мийа гын, тидым осал вапталтыш чэр маныт. Осал вапталтышан чэрлан Сибир йазвам, орымашым, адак молымат чотлаш лийэш.

Йужо чэржэ: сап, чакотко идалык нарыш шуйнэн кэртит. Сибир йазва дэн кажнэ 100 чэрланышэ гыч 90-жэ кола. Йашур, мыт дэн чэрланышэ-влак тырлат, орыман дэн чэрланышэ-влак вигэнат колат, садлан тугай вольыкым закон пушташ кўшта.

Мо тугай пўчмаш?

Йужо чэр дэн вара вольык-влак ўмыр мучко огыт чэрланэ. Пөрык чума чэр дэн чэрланэн тырлыш гын, чума нигунамат пижын ок кэрт. Чэрлыж годым вүрэш ты чэр дэн кучэдалшэ, тудым пытаршэ чонан лийын кодэш. Ты чэрын микробшо кокымшо гана вольыкыш пура гынат, вўр тудым вашкэ сэнга. Чэрын ты сай мogyржым шинчэн налын кугун тунэмшэ-влак пўчмым (прививкам) шташ тўналныт.

Пўчмө дэч вара вольык изыш чэрлана, чэржэ пэш куштулгын эрта. Тылэч вара вольыкылан ик жапчан чэр пижын огэш кэрт.

Пўчмаш вапталтыш чэр дэн кучэдалмаштэ шуко пайдам конда. Мунар пайдам пумыжым тывэчат ужаш лийэш. Пўчдымө годым Сибир йазва дэн кажнэ 100 чэрланышлан 90-жэ кола.

Пўчмө годым 1.000 чэрланышэ гыч 2—3 йэнг вэлэ кола, молышт тырлат, адак ик ийышкэн огыт чэрланэ.

Пижшэ чэр дэн тўналмэ годымак кучэдалман.

Суртышто альэ кўтыштө вольык-влак ик жапыштэ колаш тўгалыт гын, тушто вапталтыш чэр лийдэ ок код. Вашкэ шинчэн налшашлан садэшак вольык ончышо врачым, альэ пэршылым кондаш кўлэш.

Шарлаш тўгалшэ чэрым йылэ сэнгышаш вэрч тыгэ штыман:

1. Чэрлэ вольыкым таза дэч ойырман. Ойырма годым таза вольык кокла гыч чэрлым огыт нангайэ. Ту вичаш чэрлым кодэн таза вольык-влакым ойырен нангайат.

2. Пукшаш, йўкташ чэрлылан посна атым штыман.

3. Чэрлэ волык дэч таза волык-влак дэч вургэмьм вашталтыдэ, кидым шокшо вўд дэн, шовын дэн мушдэ пураш ок кўл.

Өлакса (вилья) лу погымо.

Тўрлө вашталтыш чэр дэн кучэдалмаштэ өлакса лу погымат шуко полша.

Путуракшым Сибир йазва дэн колышо өлакса лу осал. Лу гыч микробшо мландыш пура гын, 10 ий дэч шукушкэн ок коло. Пий, кайык-вусо-влак пижымдылмышт дэнат чэрым шалаташ полшат.

Сандэнэ ты чэр дэн колышо волыкын лужым садэшок погаш кўлэш.

Өлакса лу-влакым тойаш волык шўгарым посна штыман.

Волык шўгарлан мландым йал дэч мўндўран пөлыман. Волык коштмо вэр йа вўд налмэ вэр ынжэ лий. Кэртмэ дэнэ волык шўгарым чодрадымэ вэрэш шташ кўлэш. Тушко волык пурэн кэртдымашын йыржэ пэчым пэчыман. Куго волыкым тойымо го-дым шўгарын кэлгытпэ 3 аршын лийжэ. Тигыдэ волыклан шўгар кэлгытпэ 2 арш. сита. Шўгар ўмбалам мландым чумурэн звэскам шават, альэ шэм карболка вўдым йоктарат. Колшо волык тойымо почэш орвам чэр пытаршэ наста дэн мушкеш кўлэш.

Тойаш нангаймэ го-дым пэш сак лийман. Орваш волыкым тыгэ пыштыман: вуйжо сакалт ынжэ кэчалт, нэр рожышкыжо, уп-

шашкыжат олымым шўшман. Коваштыжым волык ончышо врач каласыдэ нигунамат ныкташ ок кўл.

Чэр шарлымэ дэн кузэ кучэдалман.

Волык чэр шарлымэ вэрыштэ нунын дэн кучэдалшэ комиссий лийжэ. Тушко вэр-сэ влас прэдставичыл, калык дэч ик йэн адак волык чэр врач альэ пэршыл пура. Комиссийын пашажлан крэсань-влакат полшат.

Крэсань полшыдымо го-дым комиссийлан гына волык чэр дэн кучэдалаш пэш йөсө.

Йал озанлык кружок паша.

Йал озанлык кружок вашталтыш волык чэр дэн кучэдалмаштэ тыгай пашам штэн кэртэш:

1. Кўтө коштмаш вэрыштэ йўктышаш вўдым сайын онча. Өлакса луым погэн мландэш тойыкта.

2. Волык шўгарын аламажым, сайжым ончэн тёрлатэн шога.

3. Районышто могай вашталтыш чэр улым шинча.

4. Тўрлө волык чэрын крэсань озанлык-лан зийаным кондымыжым ончыктышо плакат, сурэт-влакым налын крэсань-влаклан ончыкта. Выставкым, адак вэтэринар пусакым шта.

Вэтэринар врач.

МИКРОБ ДЭН БАКТЭРИЙ.

Кузэ микроб-влакым пушташ лийэш.

Шолшо вўдыштө тўрлө микроб-влак гыч шукужо 2-15 минутышто кола. Садлан пижшан чэр шарлымэ го-дым (тиф, кальэр) коч кунамат шолтымо вўдым йўаш кўштат.

Шокшо дэч лўддымө микроб-влак 2-6 шагат шолын шинчышэ вўдыштө лийыт гынат огыт коло. Кэчэ волгыдо—микроб-влакын эн

куго тушманжэ; кушко кэчэ ончалэш, тушто тудо микроб-влак дэн кучэдалаш тўнгалэш.

Ик тунэмшэ тыгэ штэн ончэн. Тэркэш шуко микробым колтэн, ўмбачшэ тэркыш кэчэ волгыдым вошт

колтыдымо кагаз дэн лэвэдын, кагаз покшэчшэ тиф мутым пўчкым луктын. Пўчкын лукмо вэрыштыжэ чыла микроб-влак, кэчэ волгыдо логалмэ дэн, колэн пытэныт, моло вэрэжэ утларак вэлэ иланэныт.

Микробан вэржэ опалгэ улмашат сўрэтыштат тудо ошо лэгтын.

Кэчэ волгыдо йужо микроб-влакым пуштын ок кэрт гын, тунам нуным тўрлө йад дэн—хлор, извэст, карбол кислота, сулэма, формалин, сира, моло дэнат пытарат. Чэрлэ йэн-ын вургэмжым, киймэ вакшышыжым, пөлэмжым вўдэш варымэ йад дэн мушкыт.

Тыглай шөнчалат микробым пуштэш, садлан шокшо го-дым колым, шылым, моло кочышымат шөнчалтат.

Шурно дэн моло вўдымө кушкыллан зийаным кондышо бактэрий-влак.

Адэмылан чэрым пижыктышэ бактэрий-влак гыч кизыт шукужым тунэм налыныт. Кузэ нунын дэн кучэдалашымат шинчат.

Мландэ паша штыманштэ зийаным кондышо бактэрий-влакым гына ты мартэат тунэмшэ-влак шагал шинчат.

Крэсань мландым куралэш, вўда, у киндым вуча. Йужгўнам тудын чыла пашажэ арамэш лийэш: йа ойар жап лиймэ дэн кошкэн йомэш, тўрлө шурно локтылшо шукш альэ бактэрий пошымо дэн шкаланжэ кочкаш ситышашлык погэн ок кэрт.

Франсийыштэ, мэмнан шокшо кундэмлаштат виноград пушэнтгым шуко шындат, виноград дэн шэргакан аракам штат. Шукэртэ огыл, виноград пушэнтгым Франсийыштэ, моло вэрэат „филоксэр“ манмэ бактэрий пытараш тўнгалэ. Тыгэ шуко вэрэ филоксэр бактэрий пошымо дэн виноград сат-влак шўдө тўжэм дэсатин дэн пыташ тўнгалыныт. Кизытат филоксэр бактэрий дэнэ кучэдалаш тунэм шуун огыт ул.

Кизыт адак парэнтгэ шўйыктышо бактэрий нэргэн шуко ойлат. Могай тудо бактэрий, кузэ тудын дэн кучэдалман — тидым альэ огыт шинчэ. Чэр дэн шўйшө парэнтгым ойрэн вэлэ кучэдал моштат, моло йөн альэ эм дэн сэнгаш кизыт тунэмын огыт ул.

Тунэмшэ-влак адак тидым палэн налыныт: мландыштэ шурно локтылшо бактэрий шуко лиймэ дэн ўдымө урлук шурно шўйаш тўнгалэш.

Мландыштэ кушкыллан зийан кондышо бактэрий-влакым „сероуглерод“, „карболнум“ пырдыж опэмдымэ извэска дэн йомдараш лийэш.

Тугэ гынат, ты наста-влакым бактэрий дэн кучэдалмаштэ эн кэлшышэш чотлаш ок лий. Учоный-влаклан альэ бактэрийым тўрлө сэмын эскэрэн, шуко тунэмаш возэш.

Вольык кочыш кушкылышто илышэ бактэрий-влак.

Мландэ ўмбалнэ тўрлө шуко бактэрий-влак гыч шукыжо вольык кочыш ўмбалнэ илат. Утларакшым нуно зийан кондыдымо бактэрий улыт, кушкыл дэн пырля вольык кэчэ йэда миллиард дэн нуным кочкэш. Тыгай

бактэрий-влакын шукыжо вольык мўшкўр пуштэш кола; кодшыжо шур дэн пырля мөнтэш лэктэш, тудым шўйыкташ полша.

Адак тидымат ойлаш кўлэш: йонжшо вольыклан (ушкал) бактэрий-влак кочышысо „клетчатка“ манмэ настам пушкыдэмдаш полшат.

Шуко вэрэ вольыклан кургым лакэш оптэн лўмын шовыклат, тудым силос маныт. Лакым кўнчэн викым, сэрадэллым, парэнтгым, ушмэным оптат, ўмбачын мландэ дэн лэвэдыт. Бактэрий-влак лакэ кўргысө кургым шовыклат, кушкылысо наста-влакым вольыклан кэлшышыш савырат.

Шөрым шовыктышо бактэрий-влак.

Шукэртэ огыл тунэмшэ-влак тыгэ шонэныт: ушкалын водаржым, чизыжым сайын мушкаш гын, шөрыштө нимогай бактэрийат ок лий.

Тыгэ шонымө йонгылыш. Ушкал шөрыштө бактэрий-влак улыт: ик куб. сантиметрлан 200 бактэрий нарэ чотлалтэш. Тыгай бактэрий-влак адэмылан зийаным штэн огыт кэрт, таза ушкалын шөржө коч кунамат адэмылан пайдам гына пуа, чэрым пижыктэн ок кэрт. Чэрлэ ушкалын шөрыштыжө чэрым пижыктышэ бактэрий лийэш, садлан тыгай ушкалын шөржым шолтыдэ кочкаш ок лий.

Таза ушкалын шөрышкыжө тўрлө кўлдымаш бактэрий-влак йуж гыч, вўд гыч, шөр атэ гыч вэрэштыт. Тидым мондыман огыл, садлан коч кунамат шөр атым чот мушкын конгаш коштыман; шөрым сайын лэвэддэ нигунамат кодаш ок кўл.

Шөр дэн туарам, сыр манмэ вийан кочышым штат. Микроб дэч посна шөрым сыр дэн туарашкэ савыраш ок лий.

Тыжэчын мланна раш койэш: бактэрий кокла гыч шукыжо адэмылан, вольыклан пайдам пуа, мланна нуным шинчэн гына шогыман.

(Умба кыжэ лийэш).

ТАЗАЛЫК АРАЛЫМАШ

Чакотко чэр дэн кучэдалмаш.

Чакотко пэш шучко чэр, тидым коч кбат шинча, врач-влак тудым вэс тўрлын, „туберкулез“ маныт.

Кок сипрым гына каласэна: уло тўнхамбал калык гыч кажнэ минутышто чакотко чэр дэн кок йэнг кола; мландэ умбалнэ илышэ кажнэ 9 йэнг гыч иктыжэ ты чэр дэн кола. Сандэн мэдитсин ожсэк ты чэрым куштылгын порэмдымэ эмым кычалэш, күзэ порэмдаш корным муаш тырша. Ты чэр порэмдаш тўрлө йөнум ончыктэдышт гынат, иктыжат йёршө ыш лий.

Чакоткым порэмдымашын йбсылыкшө тывэч койэш. Кажнэ чэр микроб иланымэ дэн лийэш. Ик чэрын микробшо ик тўрлө, вэс чэрын—вэс тўрлө. Чакотко чэрын микробшо тойа гайэ. Ту бактэрий шкэнжым тўрлө эм дэч пэш сай арала: тудо йырым йыр шиштэ йар дэн авралтын.

Ик руш врач чакотко чэран йэнгыш мўкш вўрым колтэн. Тудо тыгэ шонэн: мўкш вўрыштө шиштэ шула гын, тудын вўржө чакотко бактэрий лэвэдшэ шиштымат шулдарэн кэртэш.

Тугэ гынат, врачын тыгэ штымыжэ тудын шонымыжым шуктэн огыл.

Ты ийлаштэ чакоткым шөртньө дэн порэмдымэ нэргэн пэш шуко ойлышт. Шөртньым шулдарэн вўрыш колташ гын, тудо чакотко бактэрийым пуштэш, садлан чэран йэнг порэмэш; тугэ гынат, сэдыгэ эмлымаштат йэнгым йёршынак порэмдаш лийын огыл.

Чынжым каласаш гын, чэрлым эмлымаш пэш йбсө паша. Калык шинчэдэ тыгэ манын огыл: чэр адэмыш пут дэн пура, мускал дэн лэктэш. Сандэн кизыт калык тазалык аралымаштэ эн ончычак чэрлан шарлаш эрыкым пуман огыл, коч могай адэымат чэр пижмэ дэч аралэн шогыман.

Адэмэ чэр дэн тыгэ кучэдалаш эн пөрвөйак Дженнер врач тўнгалын. Тудо ушкал шэдрам адэмылан пўлкылын. Адэмэ прэзэ шэдра дэн куштылгын чэрлана, тудым куштылгын сэнгэн кэртэш, калшэ шэдра микроб-влак дэн кучэ-

далаш тунэмэш, варажым адэмэ шэдра дэн ок чэрланэ.

Илэн-толын доктыр-влак шэдра дэн кучэдалмэ сэмынак чакотко ваптарэш йөнум мууныт.

Фридман доктыр адэмэ чакоткым чэрэпахалан пўчмым штэн, варажым тудын вўржө гыч адэмылан чакотко ваптарэш пўчмө эмым (сыворотка) луктын. Ты эм дэн адэмэ чакоткым сэнгаш лийын огыл. Тўкан вольык дэнат тыгэ штэн ончэныт, тыштат адэмэ чакотко ваптарэш пўчмө эмым муун огыт ул.

Тыгэ штымэ дэн вольыкын вўржө гыч адэмэ чакотко дэн кучэдалмэ эмым муун кэртын огыт ул гынат, пўчмө вольык ончыкыжым чакотко дэн чэрланмыжым чарнэн.

Кугун тунэмшэ прансуз Кальмэт пўчмө эмым микроб-влак гыч штэн. Ончычшо микроб-влакын вийштым пытарэн, нуным тудо 13 ий нарэ тукум гыч тукумыш эрэ начар кочыш дэн пукшэн толын.

Тудо чакотко микроб влакым ўшкыж шэкш ушымо парэнгыштэ ашнэн. Тыгэ куштымо, вийдымэ микроб-влак дэн Кальмэтт тэнгыз сөсналан пўчмым штэн (нуно чакотко дэн вашкэ чэрланшан улыт).

Пўчмөнгө сөсна-влак чэрланэныт гынат, йылэ порэмыныт.

Варажым Кальмэтт ту сөсна дэн пўчдымө сөсналан адэмэ чакотко бактэрий дэн пўчмым штэн. Ончылтэн вийдымэ микроб дэн пўчмө сөсна-влак чэрланэн огыт ул, молышт чылан колэн пытэныт. Тылэч вара вийдымэ микроб дэн айдемыланат пўчмым (прививкым) шташ тўнгалыныт.

Шочшо азалан пўчмымат шташ ок кўл, паньэ дэн иктаж кок-кум чўчалтышым кьргышкыжө колташ гын, тудо чакотко дэн чэрландымэ лийэш.

Прансийыштэ тыгэ ала мунар тўжэм йочалан прививкым штэныт. Моско дэн Украиныштат тидым шташ тўнгалыныт.

Тыгэ наук эн шучко чэр дэн кучэдалаш йөнум муун.

А. В.

Логар пуалтаршэ чэр.

Логэр пуалтаршэ чэрым рушла „скарлатина“ маныт. Тидэ пэш шучко чэр. Ты чэр дэн изэ йоча-влак пэш шуко колат, сандэн ты чэрым йоча чэр манаш лийэш. Куго йэнг скарлатин дэн йоча дэч ша-

гал чэрлана; чэрланшыжат шуко ындыралт ок кийэ: йа вашкэ кола, йа йылэ тёрланаш тўнгалэш.

Адэмэ тёрланаш тўнгалэш гынат, скарлатинын микробшо йылэ ок пытэ.

Скарлатин дэн шукужым йоча-влак йүштө годым чэрланат—шыжым альэ тэлым. Кәңжым скарлатин шагал лийэш.

Скарлатин пәш пижшан чэр. Йалыштә иктаж йәшыштә чэрлә лийэш гын, скарлатин пүтүнъ йалыштат шарлән кәртәш, тугай годым уло йал йоча колән пытән кәртәш.

Скарлатин дән чэрланмым отат шиж, пәш вәшкә пижәш. Изә йоча шуко годым әрдән, кәчывалым кочкәш, йүәш, модын куршталәш. Кас вәләш йөрлынак кайа, вүй кошта, көргылан йөсө манаш тунгаләш. Кочкаш пуәт—ок коч, логарлан шыгырын, йөсын чучәш манәш. Чэрланышә йоча шүвыл вүдшым нәлын ок кәрт. Ончылтәнжым шүйәшыжә чүнча ләктәш, варажым шүргәшыжә, онгәшыжә, сәдыгә уло капшә чүнча лийын пыта. Чэрланән иктаж кәчә эртымөнгө йылмәш, ушпан чүнча ләктәш. Чэрлә йәнғын шүргыжө йошкарга, түрвыжө, нәржә ошәмәш. 3 кәчә гыч 8 кәчә мартә чүнча нәр ошәмәш, шокшо мөнгәштәш. Чэрланышә йочам от әмлә гын, шуко годым 4—5 кәчә гыч кола. Чэрланымә кәчә йужгунам укшынчыкта. Чэрланышын йылмыжә кәчә йәда түрлө лийәш: чэрланмә кәчын йылмә үмбал ошәмәш, вәс кәчыжлан йошкарга, әгыж сынан лийәш. Йылмә түс вәстүрләмә ик арнаш шуәш, варажым ик түсанак лийәш. Йужо йәнғын шондо дән пырля вүр ләктәш. Адак пылшат пәтралтәш. Пылыш пәтралтәш гын, парня дән, шырпә дән пургәдаш ок күл.

Адак пылышыш чот кычкырән ойдыман огыл, тугә пылыш сонро лийын кәртәш.

Чэрлә киймә вәр пәш шокшат, пәш йүштат ынжә лий. Чэрлә киймә вәрым пәш сай әрыкташ күләш; тушто шуршо, таракан, умдыла, кармә ынжә лий. Чэрлылан йүштө вүдым, аракам, пурам йүктыман огыл. Тудлан врач мом күшта, тудым гына пукшән йүктыман. Чэрлын вуйжо пәш чот кошташ тунгаләш гын, ош шовычым йүштө вүдәш нөртән вүйәшыжә пышташ күләш. Адак чэрлә йәнған умша көргыжым кәчәш кок кана шүйалтыктыман.

Ты чэр дән чэрланышылан шолтымә шөрым йүктыман, адак шолтымә шөран пучымышым, муным пукшыман. Скарлатин чәран йәнғын могырәшыжә сөсна койам йыгаш гын, сай лийәш.

Чэр дән колипо йәнғын вургәмжым корәм мучаш мой шолаш ок күл, тыгә штымә дән пий-влак йа иктаж вольык тувәч чәрым йалыш кондән кәртят.

Скарлатин пәш шучко чэр манна. Тудын адак тыгай осалжә уло: порәмдымә годым иктаж могай әксык лийәш гын, скарлатин гыч вәс чэр лийын кәртәш.

Куго шокшо (жар) лиймә дән йәнғын пылышыжә, шинчәжә коршташ тунгаләш. Садлан скарлатин дән чэрланышым жап шуйыдә больнитсаш нангайман. Больнитсаштә вәлә тудым сайын порәмдән кәртят.

А. К. Чаңа.

=== Т У Н Э М М Э П А Ш А ===

Чарла тәкникум пытаршә-влакын конпэрәнсийышт.

1-шә дәнә 5-шә июнь коклаштә Чарла тәкникумым үмаштә пытарән ләкшә учытыл-влак конпэрәнсийым штышт. Тун шонән толмышт—вэрлашкә мийән пашам кузә тунгал моштәныт, кузә тәлә коч тунуктәныт, тунәмшә-влакышт мо чоло кәртын шогат, могай йонгыш лийәдән да монъ, манын—чылажымат лончылән налын, ончыкылык корным виктарән пуаш манын шонымо ильә. Пашан тынар кугулыкшым шонәнак, мундүрымат ончән огыт ул, 100—120 мәнгә кокла гыч 19 йәнгыштә 15-жо толын ильә.

Тидә конпэрәнсийыштә утларак ойлымо мут тыгай ильә.

Паша тунгалмә нәргән.

Пашам чыланат ик сәмын тунгалын огыт ул. Йужо учытыл 5—7 йал коклаштә пашам икканаштә лопкан тунгалын. Чыла полшән кәртшә вий дәнә—лудмо пөртәт, комсомоләт, пионьэрәт, рик'әт, райполитпросвәтәт, сәльуполномочәннийәт, тыглай калыкәт дәнәт вәш лийын, кәлшән шуктән, пашам иктыш аврән колтәныт. Тыгә, моло дәнә кәлшән, тунгалмә корным сай корнылан шот-

лаш возәш. Тугә да, пәш кугун аврән шогаш ала вий ок ситә, тидым әскәрәш күләш, манъ конпэрәнсий.

Йужыжә, ән ончычак шкә вийым погән, школ көргым пәнгыдәмдән,—тунуктымә пашам сайн шындән, вара ижә әркын-әркын, вий погнымә сәмын йырвәш, калык коклаш вожым колтәм,—манын тунгалыныт. Школ көргыжым тыгә сайәмдән кәртынәт.

Йужо учытыл-влакшә пүтүнъ школ илышым тәрлаташ, ылыжташ төчән тунгалыныт. Нуно, кнага тунуктымә дәч посна, полган „Клуб Кәчә“ маным штәныт, пионьэр отрядым почыныт; тунәмшылык библиотәкым тунәмшә кидыш пуәныт; школ коперативым почыныт; пүтүнъ илыш нәргән возгалымә пырдыж газәтым луктыныт,—түрлын школ илышым сылынн шташ төчәныт, пашаштат сайн кайән шогән. Садлан тыгә тунгалымат конпэрәнсий сай корнылан шотлыш.

Йужо йәнжә (иктә вәлә), раш умлән шуктыдәк тидымат-тудымат чыла икканаштә шташ төчылын, ниможымат сайн шуктән огыл. Вәржым шинчән налдә, тунәмшыжым палән налдә кумда планым штылынат—шуктән кәртын огыл. Тыгай йәнған конпэрәнсий шташ лийша-

шым палэн налдэ, шкэ ўнарэтым шотлэн налдэ, кумдан шташ ок йбрё, вийым погэн, эркин-эркын шарлэн тўнгалаш кўлэш маньэ.

Йужо йэнжэ (тугак пэш шагалжэ) нимомат кычалын огыл. Толынат, тунукташ тўнгалын, тунэмме ий пытымэш эрэ лудаш, возаш, шотлаш вэлэ тунуктэн. Тыгэ ок йбрё, пытэн шушо тошто школым угыч пургэд лукмо ок кўл, илышым утларак пурташ кўлэш маньэ конпэрэнсий.

Калык кокласэ паша нэргэн.

Калык коклаштэ паша шташ чыланат лэктыныт. Калыкпат школыш коштын шогэн.

Шуко школ-влак тазалык пашалан чот пижыныт — доктырым, пэршылым йаллашкэ кондэдэныт, шкэат доктыр шўдымё почэш эмын пуэдэныт.

Йаллаштэ йўн-кредалын коштым, орадэ штылмэ нэргэн да монь пырдыж казэтэш возгалэныт. Тидын почэш орадэ штышэ-влак шкэныштым шэкланаш тўнгалыныт.

Школ ой почэш йаллаштэ урлукашым сортоватлымэ, формалин дэнэ мушмо лийэдэн.

Школ вэлэн, калык полшымо дэнэ, тунэмшэ-влаклан шокшо кочыш пумын почэдэныт, тэлэ коч чыла тунэмшэ икшувым түгэ пукшэн апнэныт.

Калык коклаш лэктын консэртым, капкыл модышым да монь штылыныт.

Тунэмдымэ рвэзэ-влаклан йара жапым арам ынышт эртарэ манын, школ вэлэн клубым почыныт: тушко кнагам, журналым лудаш погынэныт; ўдрамаш-влак дэнэ кид-паша штымэ кашакым почыныт; спектакльым штэдэныт, тувэч пуршо оксаж дэнэ журналым налыныт.

Йужо учытыл рик'ыштэ, райполитпросветкомышто, рвэзэ упшэмыштэ, йал пашаштат эрэ корным ончыктыл шогэн. Йал дэч мландым налын, школ пакчамат штымэ лийын.

Вуйгэ иктыш ушэн ойлаш гын, кодшо ийыштэ тэхникум гыч лэксшэ-влак калык коклаш лэктын, калыклан кўлэшлыкым кычалын, калык дэнэ пырля илышым уэмдаш тбчэныт, изин-изин пашаштат шуун шогэн. Школ кўргыш у пуш пурэн.

Тунэм кэртшым эскерымаш.

Тунуктымэ пашам эрэ сайн шотлэн шогэныт. Тунэмшэ-влак шыжым тўнгалмэ годым, шорык-йол коклаштэ шоным вэлэш кунар кэргыныт—чыла раш шинчэн шогалтын. Лудаш, шотлаш утларак моштат, возаш томамрак кэртят улмаш. Пытарэн лэкшым калык ончылаш чот йодыштын экзамэн дэнэ луктыныт.

Ситыдымаш.

Шукужо пашам сайн колтэныт гынат, шкэ вэл палымэ (рушла манаш «краеведение») пашам шагал штэныт. Тидэ мутышто, лачак компльэкс йбрэ шкэ вэл нэргэн лончылэн налына манмэ ок ситэ. Түгэ лончылэн налма гыч мо сайжым, мо осалжым ойркалэн, илышым ончыктыл кэртмэ нэргэнжэ чыла иктыш чумурэн шогаш кўлэш ильэ, пўтўнь илыш нэргэн увэрым погэн шогаш кўлэш ильэ, маньэ конпэрэнсий. Йужо школ (иктэ вэлэ) ты пашаштат сай корным налын моштэн: илымэ йал нэргэн тошто годсо увэрым шонго-влак дэч йодышт возгалэн, тўрлө ойлымашым, йомакым погэн, журналым луктын.

Вэсым манаш гын, чыла школжак школ пакча пашалан уло вий дэнэ пижын огыл. Пэчэ укэ, ўзгар укэ, адак тунэмшэ-влакым кэнгэжым погаш ок лий манын пакча пашам кудалтэныт вэлэ.

Тунуктэн толмо пашам эрэ шотлэныт гынат, эртак тудым гына шотлымэ шагал. У сэмын тунуктымаштэ лудаш, возаш, шотлаш вэлэ она тунукто, илышнам вэсэмдэн, вашталтэн сайрак илышыш лэкташат тунуктынэна. У корным тошкэн моштышым, ача-ава лэч сайрак, арурак, утларак кун муун илышым тунуктэн лукташ шонэна. Тыштэ паша томам кайэн. Ару лиймэ, таза кап-кылан лиймэ, кид-йол толмо, шинча-вылыш писэ лиймэ... — ончыко лэктын шогымо нэргэн тунарак шотлэн огыт ул. Школыш коштын тунэмшэ-влак ончык кайэныт мо, койшышт вашталтын мо, ваш-ваш кэлшэн илат мо — нимо палат укэ. Тидым пэш кугу титаклан шотлаш кўлэш, тидын нэргэн конпэрэнсий чот ойлэн пууш.

Учытыл-влак шкэшт у лэктын шогышо кнагам шагал лудыныт. Илыш эрэ ончык кайэн шога, тошто шинчымэ нигунамаст ок ситэ, кугун вараш кодаш ок йбрё, утларак кнагам лудэдэн илаш кўлэш, утларак шкаланэт тунэм шогаш кўлэш маньэ конпэрэнсий.

Учытыллан шинчышаш манмаштэ утларакшым мөтодикэ нэргэн лудаш кўлэш, тэхникумыштат тидым шагал тунукталтын манын чыланат ойлышт. Эн кугу йбсё йылмэ тунуктымаштэ уло. Марий йылмын програмжат укэ, руш йылмынат укэ, вэрлаштат нигё ок ончыкто манын пэш чот вуйым шийыч.

Конпэрэнсий нигёмат мокташ-вурсаш шогымо огыл ильэ. Садлан чыла толшыжо, титакым муун, ончыко пашам сай колтышашлан чот лончылышт. Толшо учытыл-влакланат, Чарла тэхникумланат пэш кугу пайда лийэ. Тэхникумын палмэ корныжо йбра улмаш, тунуктэн лукмо йэнжат тунарак томам огыл улмаш. Лачак Обоно гыч иктат толаш йарсэн ышт кэрт. Тудланак эн кугу пайда лийэш ильэ.

Ч т а м с ы р.

Кас ұжара гыч эр ұжара мартэ.

Кас ужарам йўд нальэ, индэш шагатат шуо. Малаш вочнаш годым гына, кэнэта сигнал лийэ. „Ту-ту-ту-у! Тушман ваптарэш содоррак тарванза-а!“ манын пуч кычкара. Мэ, марий йошкар салдак-влак, тўрлө сар ўзгарым сакалэн лэктын шогална. Вашкэ гына повэркэ лийэ. Чылан вэрыштэ улына. Крэдлаш кайышна...

Пасуэт, олыкэт, кожлат, тулэч моло вэрэат куршталына, тушманым шымлэн коштына. Йўд тымык, пыланрак, кўшнө шўдўр-влак изыш чолгыжит. Чашкэрлаштэ тўрлө кайык-влак чэчэн мурыштым мурат, шўшпўкшак пэш чэслын йычмыжэш. Олыкышто, кужо шудо лонгаштэ шудо шырчык-влак „чытэ-чытэ-чытэ“ манын кычкрат. Нунын ойгышт укэ. Мурыштым, йўкыштым колын, кумулэт нёлталтэш, чонэт куана. Тушманым вашкэрак вэлэ ваш лиймэ шуэш...

Пэлйўд жапыштэ завоглаштэ куго пуч-влак магралтышт. Папазэ-влакланат, мланнат „ида нэрэ, совет мландым тушман дэчын чот оролыза“ манмыштла шокта. Изыш тымык лийэшат, жапын-жапын пойэзд-влак кэртмын мўгўрэн кудалыштыт, мландым шэргылтарэн кодат...

Жап эр вэлышкат кайыш, мэ шолыпрак эрэ ончык ошкэдэна. Кэнэта умбалнырак мыгэ-муго койылдыш. Пчалым чотрак кармыжталына. Камандэ: ончыко! „Ура-а-а!“ кычкралын куржына. Тыманмэшкэ ик взводым аврэн нална. Кутурэна, воштылына. Молым нунын дэнэ мом штэт? Шкэнан марий ротынак взводшыс—йўд тактикым тунэмаш лэктынна, Моско лишнэ пасу чашкэрлаштэ коштна. Тидэ кизыт салдак модыш вэлэ, тунэмэ вэлэ. Вэсканажым, мэмнан тыныс илаш тўчымына ўмбачат, совет мландыш опкын буржуй кашак толаш тўналэш гын,—тунамжым чын тушманымат тыгак аврэн почкэн налына. Шўлалташат эрыкым она пу...

Эр ұжара койо, шэм пичкэмш пылат эртэн кайыш, тўнхамбал волгалтэ. Мэат, шаланэн коштно йошкар салдак-влак, командир кычкралмым колын, ик вэрыш погынышна. Чылан рат дэн шогалын, ночко лупшан шудым кэлын, сылнэ мурым муралтэн казармыш пўртылна.

Кэчэ, кэчэ—манмэт дэнэ,
Эр кэчылан мо шуэш,
Тылзэ, тылзэ—манмэт дэнэ,
У тылзэтлан мо шуэш.

Шўдўр, шўдўр—манмэт дэнэ,
Чолга шўдўрэтлан мо шуэш.
Армий, армий—манмэт дэнэ,
Йошкар армийэтлан мо шуэш.
Йолташ, йолташ—манмэт дэнэ,
Марий йолташэтлан мо шуэш.
Йэшэм, йэшэм—манмэт дэнэ,
Алал йэшэтлан мо шуэш.
Войэнкор Паймак.

Мишкан йал копэратив.

1926 ийыштэ Пўрө кантон Мишкан йал копэратив паша изыш окшакла ильэ. Тэнэй пэл ийыштэ 450 тэнтэ пайда кодо. Копэратив уло районым шкэ кидышкыжэ нальэ. Пайдалан коштно-влак дэн пэш сай кучэдалэш. Мут гыч, пазар кэчыштэ пайдалан коштно-влак 200—300 тэнгашым ужалат, копэратив 300—400 тэнгашым ужала.

М. Тимиргалийын.

Упшажым пэтырза.

Турачинский лэсничэствыштэ 2-шо об'езд об'йэшиклан Исай Элымбай шога. Тудо шкэ Пўрө кантон, Калэгин волыс, Арлан йал марий.

Иуньын 29-жэ Элымбай родына руштын колтэн. Рвэзэ-влак модмашкэ мийышат Мэран йал школышто тунэмшэ рвэзым Пэк-тэмырым онжо гыч кок кана пэрэн колтыш. Моло рвэзэ-влакымат поктыл шалатэн пытарыш: кырмыжым кыра, чумгалмыжым чумгала. Вигэ рвэзэ-влакымат лўдыктыл пытармөнгө, Пўрө пэдтэхникумышто тунэмшэ Изэргылан—тый комсомольэс улат—манын мийэн пижэ, тудым чак гына ыш лўйө. Элымбай комсомлым ок йөрэтэ, комсомольэс-влакым алама мут дэн тэрга.

Варажым Шапий лўман эргым мушкындылаш тўналэ. Ты рвэзым мушкындылмыж годым кидшым клат воктэн пэрэн вўр колтыш. Вўр вургэмышкыжэ йога, шкэ кычкыра:

„Минь об'йэшик улам, унала гына толнам, тэндам лўйкалэн кодэм“.

Вара тудын упшажым пэтыраш ок лий мо?
У ж ш о.

Издатель: Центральное Издательство Народов СССР.

Ответственный редактор: М. Кузнецов.

МОГАНЬ МАРИЙ КНАГА УЛО

СССР калык-влак Рүдö Савыктыш складыштэ тыгань марий кнага-влак улыт:

Учебник - влак	Ан.
Кармазин Г. Г. Марий йылымлончыш, II кыдэж	1 т. — ур.
Фалькнээр. Вийан, таза лийына, I кыд.	— „ 35 „
Фалькнээр. Вийан, таза лийына, II кыд.	— „ 35 „
Соколов дэн моло. Мландумбал нэргэн ойлымаш	— „ 65 „
Никитинский. Пүртүс илыш, I кыд.	— „ 75 „
Никитинский. Пүртүс илыш, II кыд.	— „ — „
Григорьев П. Г. „У Вашталтыш“, ик и тымэнымкый лыдаш (курук марий йылымэ)	1 „ 30 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, I кыд.	— „ 50 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, II кыд.	— „ 70 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, III кыд.	— „ 70 „
Тайшин дэн Козлов. Политграмот, IV кыд.	1 „ — „

Сылнэ мут йоча кнага-влак

Бианни. Чодра дүрт-влак, ойлымаш	— „ 12 „
Замойский П. Иалыштэ, ойлымаш-влак	— „ 15 „
Түрлө авторын. Изи большэвик-влак, түрлө ойлымаш дэн почэламут	— „ 18 „

Политикэ кнага-влак

Апшат М. дэн Шабдар О. В. И. Ленинын илышыжэ	— „ 30 „
Нинулихин. Нэзэр, кокла крэсань, кулак нэргэн	— „ 20 „
Тмапий Начик. Совет влас ўдрамашлан мом пуэн	— „ 15 „
Константинов. Нужналык гыч по-йанлыкыш	— „ 16 „
Крылов С. Йалысэ коператсий	— „ 15 „
Рыклин. Мом каласыш партийн XV конфэрэнсийжэ	— „ 25 „
Лэвгур. Комсомолын штышаш пашажэ	— „ 10 „

Москошто Рүдö Савыктыштэ тылэч моло марий кнага укэ, ужалэн пытаралтын.

Кнага налаш заказым раш сэрыман, тугак йодшо йэнгынат адресшэ раш лийжэ. Посна кнага-влак пүтүнь акшым налмбнгö колталтыт. Изи оксам (4 тэнтэ мартэ) маркэ дэнэ колташ лийэш. Кө оксам ончычак пуа, тудо кнагам пошто дэн колтымылан роскотым ок штэ. Кнагам наложэный плачож дэнат налаш лийэш. Кнага дэн сатулышо магазинлан, учрэдэньлан, организатсийлан скидэ дэн кредит пуалтэш. Чла у лэкшэ кнагам жапыштыжэ налын шогам шонышо учрэдэньэ дэн организатсий-влак ончычак заказым колтышт. Каталог йарак колталтэш. Заказым, оксам тыгань адрес дэн колтыман: Москва, центр, Никольская, 10, Центриздат. Рүдö Савыктыш отдалэний-влак гычат кнагам налаш лийэш. Нунын адресышт: 1. Самара, Волжско-Уральское Отделение Центриздата. 2. Харьков, ул. Свободной Академии, 10, Всеукраинское Отделение Центриздата. 3. Ростов н/Д., Отделение Центриздата (Крайоно). Түлэч посна, Рүдö Савыктыш лукмо марий кнага-влакым Маробиздат гыч налаш лийэш, адресшэ: Краснококшайск, Мари-области, Маробиздат.

Комсомол кнага-влак	Ан.
Тудынак. Рвэзэ коммунистлан мом штыман	— т. 15 ур.
Тудынак. Комсомол кузэ лийн	— „ 15 „
Кэмрад С. ВЛКСМ устав (умланда-рэн возымо)	— „ 25 „
Кэмрад С. Пүтүнь Ушэмысэ Ленин Рвэзэ Коммунист Ушэмын Уставшэ	— „ 10 „

Пионээр кнага-влак

Васильева А. Ленинын пионээр-влаклан кодымо сугуньжо	— „ 20 „
Колэсников Л. Мэмнан комсомол изана-влак. (Мо тугайэ ВЛКСМ)	— „ 20 „

Йал озанлык кнага-влак

Шэрбиновский. Шурно, сат, пакча саска локтылшо-влак	— „ 25 „
Грэматский. Пушэнтэ дэн шудо мом кочкэш, кузэ кушкэш	— „ 20 „
Бэлков А. Кум паеу йомдара, шуко пасу пойдара	— „ 20 „
Тудынак. Мландым кучылтын моштэт, нужна илышым сэнгат	— „ — „
Гратсианов. Мландэ ўйандымаш	— „ 15 „

Пийэс дэн ойлымаш-влак

Чавайн С. У мландэ	— „ 50 „
Чавайн С. Йамблат кўвар	— „ 50 „
Мухин Н. Уншö дэч ўш лэктэш	— „ 15 „
Сайран Ш. Ушэмэш осалат порэмэш) Ик кнага Ньэвэров А. Ужар озым	25 ур.

Шулдо библиотэк

1. Мыйн паша укэ	— „ 2 „
2. Кузэ, кувэч йўр лийэш	— „ 2 „
3. Шуко шурным шочыгташ, могай урлукым ўдаш	— „ 2 „
4. Вашталтшэ чэр дэч вольыкым кузэ аралыман	— „ 2 „

Моло кнага-влак

Вилэнскайа А. 8 март дэн школыш шудымо йочам ончэн-куштыманш	— „ 10 „
Ўпымарий. Молан марий таза огыл	— „ 5 „

Лэктын шогышо у марий кнага-влакым „У Илыш“ журналыштэ эскэрыза.

